

Ontwikkeling van talent in de t/dop

Onderzoek naar vooropleidingen muziek en dans in Nederland

Amsterdam, februari 2007

Karin Schaafsma
Rento Zoutman

Met medewerking van:
Petra Reijnhoudt
Alice van de Vooren
Willemijn Roorda

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding, vraagstelling en uitvoering van het onderzoek	4
1.2	Hoe de ontwikkeling van talent in Nederland georganiseerd wordt	5
1.3	Verantwoording	7
1.4	Leeswijzer	9
2	Inhoudelijke kenschets van de vooropleidingen	10
2.1	Spreiding en signatuur	10
2.2	Doelen en inhoud van de vooropleidingen	11
2.3	Organisatie van de vooropleiding	11
2.4	Toegankelijkheid van de vooropleidingen	12
2.5	Kwaliteit vooropleidingen	13
2.6	Aansluiting kunstvakonderwijs en relaties werkveld	13
2.7	Voortbestaan vooropleidingen onder druk?	14
3	Conclusies: toegankelijkheid, kwaliteit en effectiviteit	15
4	Instroom, doorstroom en uitstroom	17
4.1	Onvoldoende valide kwantitatieve gegevens	17
4.2	Conclusie	17
5	Ontwikkeling van muziektalent	19
5.1	Inleiding	19
5.2	Criteria voor talent	19
5.3	Rol (voor)opleiding in het ontwikkelen van muziektalent	21
5.4	Ideeën ter verbetering	21
6	Ontwikkeling van danstalent	23
6.1	Inleiding	23
6.2	Wat is toptalent?	24
6.3	Rol (voor)opleiding in het ontwikkelen van danstalent	24
6.4	Ideeën ter verbetering	27
7	Conclusies uit interviews met artistiek leiders	28
8	De ontwikkeling van toptalent in andere disciplines en landen	30
8.1	Stimulering van sporttalent	30
8.2	Stimulering van wetenschappelijk talent	31
8.3	Stimulering van muziek- en danstalent in het buitenland	32
9	Conclusies ontwikkeling toptalent in andere disciplines en landen	34
10	Samenvatting met aanbevelingen	35
10.1	Samenvatting	35
10.2	Aanbevelingen	37
	Bijlagen	
Bijlage 1	Overzicht geïnterviewden	40
Bijlage 2	Globale vragenlijst interviews en data-analyse	42
Bijlage 3	Eigen voorbereidingstrajecten hogescholen	45

Bijlage 4	Formats instroom, doorstroom en uitstroom	47
Bijlage 5	Het aantal Nederlandse dansers in de gezelschappen	48

1 Inleiding

1.1 Aanleiding, vraagstelling en uitvoering van het onderzoek

Aanleiding

Bij het Ministerie van onderwijs, cultuur en wetenschap heeft men signalen ontvangen dat het voortbestaan van de vooropleidingen muziek en dans onder druk komt te staan. Hogescholen voor muziek en dans zouden van plan zijn te stoppen met de financiering van een aantal vooropleidingen (concreet heeft één hogeschool besloten de samenwerking met twee scholen voor voortgezet onderwijs te beëindigen¹) en er zouden ook hogescholen zijn die de eigen bijdrage voor de vooropleiding willen verhogen. Deze ontwikkelingen kunnen ertoe leiden dat de vooropleidingen minder toegankelijk worden en dat jong talent minder kansen krijgt zicht te ontwikkelen. Dit strookt niet met de beleidsdoelstelling van OCW om Nederlands talent maximaal te ondersteunen.

Vraagstelling

De minister van OCW heeft daarom een onderzoek naar deze situatie gevraagd. De onderzoeksvragen zijn gelijk ook breder gemaakt. De Minister wil graag antwoord op de volgende vragen²:

- In welke mate draagt de huidige manier van organiseren bij aan een optimale organisatie van de ondersteuning van cultureel toptalent in Nederland? Welke belemmerende en welke stimulerende factoren kunnen worden onderscheiden?
- Welke veranderingen in de organisatie van de ondersteuning zijn mogelijk?

Bij de beantwoording hiervan zijn verschillende deelvragen van belang³:

- 1 Wat zijn de problemen m.b.t. de ondersteuning van jongeren met talent op het gebied van muziek en dans, gekeken naar: de aansluiting tussen vooropleiding en hogeschool, de kwaliteit van de vooropleidingen, de doelmatigheid, de toegankelijkheid, de interne organisatie en het rendement van de vooropleidingen muziek en dans?
- 2 Op welke manier zijn voortrajecten muziek en dans in het buitenland georganiseerd?
- 3 Hoe vindt talentontwikkeling plaats in andere sectoren in Nederland?
- 4 Op welke manier wordt de kwaliteit van de vooropleiding gewaarborgd?

Op basis van het onderzoek moeten concrete aanbevelingen worden geformuleerd over de wijze waarop de ondersteuning van toptalent in Nederland het beste georganiseerd kan worden en welke veranderingen daarin nodig zijn (met name waar het gaat om verantwoordelijkheidsverdeling).

Uitvoering

DSP-groep heeft dit onderzoek uitgevoerd in de periode van juni tot en met oktober 2006.

Noot 1 Zie bijlage 1

Noot 2 Uit onderzoeksofferte aanvraag voor Onderzoek naar ontwikkeling cultureel toptalent

Noot 3 idem

Om de situatie rondom de vooropleidingen in kaart te brengen en met de onderzoeksvragen als leidraad, hebben we vertegenwoordigers van een aantal vooropleidingen en hogescholen geïnterviewd en cijfermateriaal verzameld⁴. Om een beeld te krijgen van de werkwijze en het kwalitatieve rendement van de vooropleidingen, waren in de interviews onder meer de volgende onderwerpen aan de orde:

- visie en doelen van de vooropleidingen
- organisatie en financiering van de vooropleidingen (de relatie tussen vooropleidingen en hogescholen)
- kwaliteit van de vooropleidingen
- toegankelijkheid van de vooropleidingen
- de aansluiting van de vooropleidingen op het kunstvakonderwijs

Om een beeld te krijgen van het kwantitatieve rendement van de vooropleidingen hebben we gegevens verzameld over de instroom van leerlingen in de vooropleidingen, de doorstroom vanuit de vooropleidingen naar de hogescholen en de uitstroom van studenten naar de professionele beroepspraktijk.

Daarnaast hebben we de artistiek leiders van een aantal gerenommeerde orkesten/ensembles en dansgezelschappen gevraagd naar hun visie op de situatie – vanuit de motivatie dat zij als de toekomstige werkgevers van het toptalent een belangrijke bron van informatie zijn. We hebben hen ook gevraagd (top)talent te definiëren.

We hebben gekeken naar hoe in Nederland sporttalent en wetenschappelijk talent ontwikkeld wordt en tenslotte hebben we, zoals de opdracht luidde, gekeken naar hoe men in het buitenland jong muziek- en danstalent ontwikkelt.

Een commissie vanuit OCW, waarin zowel onderwijs als cultuur vertegenwoordigd waren, heeft het onderzoek begeleid.

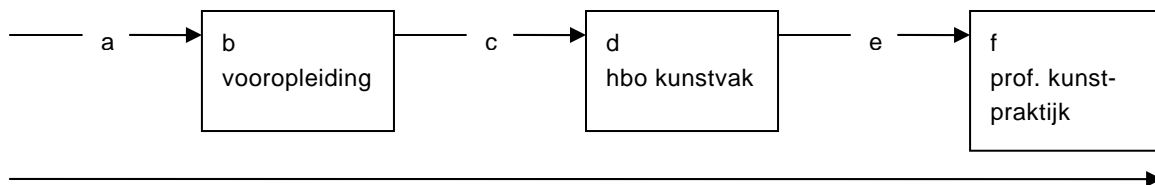
1.2 Hoe de ontwikkeling van talent in Nederland georganiseerd wordt

Talentontwikkeling speelt zich af in een zeer breed en divers veld, waar men met veel inzet werkt aan het verder brengen van talentvolle leerlingen in hun ontwikkeling. Belangrijke schakels in die ontwikkelingslijn zijn de voorbereidende opleidingen en cursussen (vooropleidingen) en het kunstvakonderwijs (HBO muziek en dans), 'eindpunt' is de professionele praktijk. Hoe vooropleidingen, kunstvakonderwijs en professionele praktijk zich tot elkaar verhouden in termen van samenwerking, afstemming en doorstroommogelijkheden, is bovendien van groot belang wanneer we nadenken over een optimale talentontwikkeling.

We maken hier een schets van hoe de ontwikkeling van toptalent in Nederland is georganiseerd – als eerste resultaat van het onderzoek. We presenteren deze schets vooraf, als kader, maar ook om de complexiteit van het vraagstuk van talentontwikkeling aan te geven.

De 'organisatorische' ontwikkelingslijn van de individuele talenten ziet er zo uit:

Noot 4 In bijlage 1 is de lijst van geïnterviewde personen te vinden, alsmede een overzicht (schema) waarin de onderzochten vooropleidingen en hogescholen zijn opgenomen. In bijlage 2 hebben we een globale vragenlijst voor de interviews en data analyse opgenomen.

Talentontwikkeling

De voorfase van talentontwikkeling (a)

De voorfase betreft jong talent dat de weg naar de vooropleiding nog moet vinden of dat nog niet 'gescout' is.

De vooropleiding: vele soorten en maten (b)

Er bestaat een enorm scala aan vooropleidingen, voorbereidende opleidingen en cursussen. In het kader van een optimale ontwikkeling van (top)talent is hier de toegankelijkheid belangrijk, belangrijk is ook of talent herkend en goed begeleid wordt (kwaliteit) en of de vooropleiding goed aansluit op de vervolgopleiding (kunstvakonderwijs).

We onderscheiden de volgende categorieën vooropleidingen:

- vooropleidingen en voorbereidende cursussen van de hogeschool zelf. Vrijwel alle hogescholen hebben zelf voorbereidingstrajecten. In bijlage 3 een overzicht daarvan.
- Voorbereidingsmogelijkheden op kunstvakonderwijs aan de scholen voor voortgezet onderwijs:
 - Samenwerkingsverbanden tussen hogescholen en scholen voor voortgezet onderwijs (samenwerking in het kader van de zogeheten 'raamregeling' (dit zijn de scholen die wij onderzocht hebben, zie 1.3);
 - Cultuurprofiel scholen en scholen die in het kader van CKV3 (kunstzinnige vorming 3) in de tweede fase extra dans of muziek lessen aanbieden.
- Voorbereidingsmogelijkheden binnen de context van de amateurkunst en/of semiprofessionele kunst. Nederland kent een uitgebreid netwerk van lokale amateur dans- en muziekscholen waar kinderen voor het eerst kennismaken met muziek of dans en onder begeleiding van hun docent de eerste stappen kunnen zetten richting de professionele dans- of muziekpraktijk. Soms zijn er samenwerkingsverbanden of 'losse' afspraken tussen (vooral) muziekscholen en hogescholen. Daarnaast is er, voornamelijk op het gebied van muziek, een uitgebreid netwerk van particuliere docenten waar leerlingen met talent terecht kunnen voor hun lessen. Verder zijn er de verenigingen - met name de harmonie en fanfare orkesten - waar leerlingen soms hun eerst stap op weg naar een professionele carrière (of een carrière als amateur) in de muziek zetten. En tenslotte noemen wij ook projecten en initiatieven als de Kunstbende of Hal 4/Rotterdams Lef waar jongeren de mogelijkheid krijgen zich op semiprofessioneel niveau te ontwikkelen in toneel, maar daarnaast ook in dans en/of muziek.
- MBO vakopleidingen muziek en dans. Dit is eigenlijk een onderwerp apart, we noemen het hier omdat de laatste jaren sprake is van een toenemend aantal kunstvakopleidingen (inclusief muziek en dans) aan

ROC's. Leerlingen die hier afstuderen stromen soms direct door naar de professionele praktijk, soms ook naar het HBO kunstvakonderwijs.

Dit scala aan vooropleidingen laat een mix zien van talentontwikkeling in de breedte (brede culturele ontwikkeling, zoals veel in de context van de amateurkunst gebeurt) en de ontwikkeling van toptalent. De vooropleidingen van de hogescholen zelf en de vooropleidingen die in het kader van de raamregeling vallen, richten zich merendeels op het ontwikkelen van toptalent⁵.

De aansluiting/doorstroommogelijkheden van vooropleiding naar kunstvakonderwijs (c)

De kunstvakopleidingen muziek en dans (HBO) (d)

Er zijn verspreid over Nederland zes hogescholen met een bachelor opleiding voor muziek en dans en twee hogescholen met een bachelor opleiding voor muziek (Utrecht, Maastricht)⁶. De hogescholen hebben een verschillend profiel of 'signatuur' (zie 2.1).

Belangrijk in het kader van talentontwikkeling zijn vooral: de relatie met de diverse vooropleidingen (opdat zich voldoende leerlingen met talent/hoog technisch niveau zich aanmelden voor een kunstvakopleiding muziek of dans), de kwaliteit van de opleiding en de afstemming van de kunstvakopleiding op de eisen van het professionele werkveld (afstemming van opleidingsprofiel en beroepsprofiel)⁷.

Door het feit dat de hogescholen zowel een relatie met de vooropleidingen onderhouden om de 'instroom' van hun studenten te organiseren, als met beroepspraktijk van musici en dansers (omdat zij studenten afleveren die aan de slag willen in dat werkveld), vormen zij als het ware de 'linking pin' in de ontwikkelingslijn, de schakel waar talentontwikkeling in de dop (wat gebeurt er voor binnenkomst) en de eisen van de beroepspraktijk (wat is nodig na het verlaten van de hogeschool) samenkomen.

De aansluiting/doorstroommogelijkheden van kunstvakonderwijs naar de professionele praktijk (e)

De professionele praktijk (f)

De professionele praktijk is in principe breed en omvat onder meer: uitvoerend musicus of danser in een van de professionele orkesten/ensembles of gezelschappen, dirigent, choreograaf, docentschappen muziek en dans aan de diverse typen vooropleiding, het kunstvakonderwijs of in de amateurkunst.

1.3 Verantwoording

Focus van het onderzoek

De focus van ons onderzoek lag op de vooropleidingen, terwijl we tegelijkertijd oog hebben willen houden voor het bredere verband. Dat precies maakt het onderwerp 'talentontwikkeling' zo weerbarstig: te smal kijken leidt tot

Noot 5 We hebben in dit onderzoek een werkdefinitie van toptalent gehanteerd. Zie hiervoor 1.3:

Noot 6 Zie ook schema in bijlage 1.

Noot 7 De afstemming van het opleidingsprofiel op het beroepsprofiel is vastgesteld in een convenant tussen (2001) tussen de HBO raad en de Federatie van Kunstaarsverenigingen. Het is belangrijk om – nu we zes jaar verder zijn – opnieuw dit afstemmingsvraagstuk in gesprek te brengen.

een blikvernaauwing die onwenselijk is, te breed kijken maakt het onderwerp onhanteerbaar.

Beperkt aantal interviews

Gezien het budget en tijdsbestek waarbinnen het onderzoek moest plaatsvinden, konden we slechts een beperkt aantal betrokkenen bij vooropleidingen interviewen. We hebben wel met vertegenwoordigers van alle hogescholen gesproken. Voor wat betreft de vooropleiding hebben we gekozen voor de havo- en vwo scholen die een samenwerkingsverband met een kunstvakopleiding (muziek en/of dans) van een hogeschool hadden in het kader van de zogenaamde 'raamregeling'. De raamregeling is een formele (juridische) constructie die scholen voor voortgezet onderwijs de mogelijkheid biedt om talentvolle leerlingen muziek of dans in de bovenbouw vrijstellingen te geven voor een aantal vakken. De door de vrijstellingen vrijgekomen studielast wordt besteed aan het programmaonderdeel vooropleiding muziek- of dansvakonderwijs. De raamregeling is er primair op gericht om leerlingen een goede voorbereiding op het muziek- of dansvakonderwijs te geven en overbelasting van leerlingen te voorkomen. Dit type vooropleiding richt zich – zo is achteraf ook gebleken – op het zo goed mogelijk voorbereiden van talentvolle leerlingen op een kunstvakopleiding muziek of dans. We zien deze interviewronde als een eerste stap. In een vervolgonderzoek moeten meerdere typen vooropleiding betrokken worden, met name de 'eigen' vooropleidingen van de hogescholen.

Praktische werkdefinitie van toptalent

Het was noodzakelijk om het begrip 'toptalent' af te kaderen. We zijn in dit onderzoek uitgegaan van een heel praktische werkdefinitie van toptalent: 'Toptalent is talent dat de ambitie, motivatie en kwaliteiten heeft om de weg naar de gerenommeerde professionele orkesten/ensembles en dansgezelschappen te vinden'.

Dat we vanuit de professionele praktijk van de gerenommeerde orkesten/ensembles en dansgezelschappen hebben gekeken naar de ontwikkeling van toptalent, houdt hiermee verband.

Uit onze interviews met de vooropleidingen en hogescholen blijkt dat het hier gaat om de ontwikkeling van toptalenten – volgens de werkdefinitie die we hanteren. Zonder uitzondering betreft het leerlingen die 'er boven uit' springen vanwege hun techniek, expressie en vooral ook hun motivatie. Toch is toptalent in de dop op latere leeftijd niet per definitie toptalent. Onderweg, met name in de puberteit, kan veel gebeuren dat de ontwikkeling tot toptalent stopt. Fysiek, maar zeker ook wat betreft motivatie en discipline. Het is dus lang niet zeker of een (top)talent in de dop ook daadwerkelijk een toptalent zal worden. Dit is een aspect dat grotendeels buiten de macht (en kwaliteit) van de (voor)opleiding valt.

Beperkingen tijdens het onderzoek

Belangrijke vraag in het kader van dit onderzoek is of het potentiële toptalent (toptalent in de dop) daadwerkelijk komt 'bovendrijven' en kan doorgroeien. Of de vooropleidingen met andere woorden succesvol zijn in wat ze beogen.

Wat dat betreft zijn we maar zeer beperkt opgeschoten met dit onderzoek. Het bleek buitengewoon lastig om goed zicht te krijgen op het succes van de vooropleidingen, zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht. Er zijn veel verschillende visies, meningen en ook belangen in het spel: vanuit de vooropleidingen en hogescholen zelf worden de zaken soms anders gezien dan

vanuit de professionele praktijk (dansgezelschappen en muziek ensembles/orkesten). Feitelijke gegevens (en dan bedoelen we cijfers over aantallen leerlingen die instromen in de vooropleiding, doorstromen naar een hogeschool en uitstromen naar de professionele praktijk) waren zeer moeilijk te achterhalen en zijn incompleet gebleven. We presenteren om die reden dan ook geen cijfers in dit rapport. Ze bieden een onvoldoende basis voor conclusies.

1.4 Leeswijzer

De inhoud van de hoofdstukken wordt in deze leeswijzer kort weergegeven: voor de samenvatting van het onderzoek verwijzen wij u naar hoofdstuk 10.

Vraagstelling en doelstelling van dit onderzoek zijn reeds in deze inleiding geformuleerd. In hoofdstuk 2 gaan we in op de inhoud en de structuur van de vooropleidingen. In hoofdstuk 3 formuleren we een aantal conclusies met betrekking tot toegankelijkheid, effectiviteit en kwaliteit. Hoofdstuk 4 gaat in op (het gebrek aan gegevens over) de instroom in de vooropleidingen, de doorstroom naar de hogescholen en de uitstroom naar het professionele werkveld. Hoofdstukken 5 en 6 beschrijven respectievelijk de ontwikkeling van muziektalent en de ontwikkeling van danstalent. In hoofdstuk 7 zijn de conclusies en meningen uit de interviews met de artistieke leiders vervat aan de hand van een aantal stellingen. Hoofdstuk 8 beschrijft de ontwikkeling van toptalent in andere disciplines en in het buitenland en hoofdstuk 9 sluit af met conclusies ten aanzien van deze ontwikkelingen.

In hoofdstuk 10 tenslotte vindt u een samenvatting van ons onderzoek en de aanbevelingen, waarna de bijlagen overzichten geven van geïnterviewden, vragenlijsten en formats.

2 Inhoudelijke kenschets van de vooropleidingen

In het kader van dit onderzoek hebben we betrokkenen bij vooropleidingen dans en muziek in Nederland geïnterviewd⁸. Omdat het bij de meeste vooropleidingen gaat over een samenwerking tussen een hogeschool en een school voor voortgezet onderwijs hebben we, om een evenwichtig beeld te verkrijgen, vertegenwoordigers van zowel de betrokken hogescholen als de vooropleidingen zelf gesproken.

2.1 Spreiding en signatuur

De vooropleidingen die wij onderzocht hebben bevinden zich verspreid over het land, van Groningen (Hanzehogeschool Dansacademie Noord Nederland) tot Maastricht (Hogeschool Zuyd – Conservatorium Maastricht) en van Arnhem (ArtEZ Dansacademie en Conservatorium) via Tilburg (Fontys Hogeschool voor de Kunsten) tot de drie grote steden in de Randstad, Amsterdam (AHK Theaterschool en Hogeschool Dansacademie Lucia Marthas), Den Haag (Hogeschool voor Beeldende Kunst, Muziek en Dans) en Rotterdam (Codarts Dansacademie en Conservatorium). In principe is het voor een leerling dus mogelijk om redelijk dicht bij huis een vooropleiding te volgen.

Hoewel alle vooropleidingen trachten een brede basis te leggen, hebben meerdere een specifiek profiel of 'signatuur'. Voor wat betreft de muziek lijkt dit in mindere mate te gelden en is het eerder zo dat de leerling de docent van zijn/haar keuze 'volgt', maar bij dans maakt dit wel degelijk uit.

- Codarts – Rotterdamse Dansacademie en Fontys Hogeschool voor de Kunsten hebben een moderne dans signatuur; de vooropleiding sluit daarbij aan; Fontys is zich deels op modern ballet gaan richten vanuit de constatering dat het werkveld veel te klein is voor drie opleidingen die zich op klassiek ballet richten.
- ArtEZ is een dansacademie gericht op moderne dans en neoklassiek; de vooropleiding is echter wel breed georiënteerd.
- AHK Theaterschool en de dansvakopleiding van de School voor Jong Talent (onderdeel van de Hogeschool van Beeldende Kunst, Muziek en Dans (HBKMD) richten zich op het klassieke ballet.
- Hogeschool Dansacademie Lucia Marthas en Dansacademie Noord Nederland richten zich op de showmusicaldans.

Leerlingen die een klassiek balletopleiding willen volgen, moeten dus naar Den Haag of Amsterdam reizen. Over het algemeen accepteert men dit als een gegeven.⁹

De afstand tussen locaties binnen de steden zelf (de middelbare school is ergens anders dan de locatie waar muziek- of dansonderwijs wordt gegeven) is voor veel leerlingen echter ook een belasting en kost tijd.

Noot 8 Zie bijlage 1 voor een overzicht van geïnterviewden en de opleidingen.

Noot 9 Blijkt met name uit de interviews met de AHK Theaterschool en de HBKMD.

2.2 Doelen en inhoud van de vooropleidingen

Alle vooropleidingen hebben het doel om jonge leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden op een studie aan een kunstvakopleiding. De meeste opleidingen richten zich daarbij primair op toeleiding naar de 'eigen' hogeschool en stemmen daar ook het programma op af (de signatuur). Bij dans is de vooropleiding gericht op (diverse) danstechniek(en), podiumpersoonlijkheid, creativiteit en vakinzicht. Bij muziek, naast beheersing van het eigen instrument, op muziektheorie, samenspelen en zeggingskracht.

ArtEZ Dansacademie is een uitzondering in die zin dat men hier een vooropleiding aanbiedt die juist breed (dat wil zeggen niet specifiek klassiek, modern of show/musical gericht) is, zodat de leerlingen nog 'alle kanten' uit kunnen. Ook de AHK Theaterschool wijkt in dit opzicht af: men streeft ernaar om de leerlingen van de vooropleiding meteen op te leiden voor een stagecontract bij een dansgezelschap. Dit vanuit de visie dat de leerlingen al te oud zijn voor een gezelschap wanneer ze eerst hun HBO-opleiding afmaken. Ook de School voor Jong Talent heeft mogelijkheden om leerlingen sneller door te laten stromen naar het werkveld.

Bij de School voor Jong Talent, AHK/de Theaterschool en Lucia Marthas kunnen leerlingen uit groep 7 en 8 van de basisschool al beginnen met de opleiding.

Dansleerlingen krijgen minimaal 15 uur per week diverse danslessen, voor muziek worden deze uren meestal niet gevuld, maar wordt er verwacht dat de leerlingen zelf studeren. Daarnaast volgt men de 'gewone' AVO-vakken.

De vooropleidingen wijken voor wat betreft de beoordeling en de begeleiding van leerling niet af van reguliere scholen. Ook bij deze opleidingen wordt op regelmatige basis getoetst wat het niveau van de leerling is, krijgen de leerlingen een aantal keer per jaar rapporten en worden ouderavonden en tienminutengesprekken gehouden. Wat wel verschillend is, is dat de leerlingen daarnaast een aantal keer per jaar getest worden op hun muzikale en dansontwikkeling. Wanneer dat onder de maat is bestaat de mogelijkheid dat leerlingen tussentijds weggestuurd worden.

2.3 Organisatie van de vooropleiding

In een onderzoek van Berenschot uit 2005¹⁰ werd geconstateerd dat er grofweg twee organisatiemodellen bestaan binnen de vooropleidingen:

- hogescholen die zowel de vooropleiding als ook het voortgezet en/of primair onderwijs zelf vormgeven en organiseren;
- hogescholen die zich nauwelijks meer bezighouden met de organisatie van vooropleidingen, anders dan het leveren van docenten of het afnemen van audities; de scholen zijn zelfstandig in het vormgeven van de vooropleiding.

De School voor Jong Talent (onderdeel van de Hogeschool van Beeldende Kunsten Muziek en Dans) is een voorbeeld van het eerste model. Alle lessen vinden plaats op de hogeschool door eigen docenten voor zowel de

Noot 10 Maak talent kansrijk. Onderzoek draagvlak bekostiging vooropleiding dans en muziek, Berenschot, Utrecht 2005.

algemeen basis en voortgezet onderwijsvakken als de dans- en muziekvakken. Er bestaat een bestuurlijk samenwerkingsverband met het Rijnlands Lyceum en de Haagse School Vereniging, waarin bepaald is dat alle bevoegdheden gemandateerd zijn aan de directeur van de School voor Jong Talent.

De Havo voor muziek en dans in Rotterdam is een school die het andere uiterste vertegenwoordigt van het spectrum: de middelbare school is onderdeel van een grote scholengemeenschap en vormt een 'onafhankelijke cel'. De school is wel gevestigd in het gebouw van Codarts en in die zin spreekt men ook hier wel van een geïntegreerde opleiding (alles op één locatie) maar heeft eigen leraren voor de AVO-vakken. De docenten van Codarts leveren dans- en muziekdocenten en nemen audities af. De school is verder, net als de School voor Jong Talent, wel een geïntegreerde opleiding in die zin dat het muziek- en dansonderwijs voorrang heeft op de algemene AVO-vakken; daar wordt 'omheen' gepland.

De vooropleidingen die zich tussen deze twee uitersten bevinden bieden een mix: de leerlingen volgen de reguliere (AVO) vakken op hun havo/vwo school en gaan voor de dans of muziek vakken naar de hogeschool.

2.4 Toegankelijkheid van de vooropleidingen

Eigen bijdrage

De lesbijdrage die door de vooropleidingen gevraagd wordt van de leerlingen ligt tussen de € 475,00 en de € 1.100,00 per jaar. De HAVO voor muziek en dans heeft het lesgeld per dit jaar afgeschaft; ook de hogeschool Zuyd vraagt geen lesgeld.

Alle geïnterviewden geven wel aan dat de stijgende kosten voor leerlingen zo nu en dan een probleem zijn. Tot nu toe zijn er echter geen signalen ontvangen dat de hoogte van de les gelden daadwerkelijk een reden is om niet aan de opleiding te beginnen. Sommige hogescholen hebben in dat verband ook een relatie met particuliere stichtingen waar talentvolle leerlingen bij aan kunnen kloppen voor sponsoring (ArtEZ heeft bijvoorbeeld een relatie met de stichting ART dat leerlingen van wie de ouders het lesgeld moeilijk of niet kunnen betalen, ondersteunt. Een deel van de leerlingen van Hogeschool Dansacademie Lucia Marthas wordt gesponsord door de VandenEnde Foundation).

Selectie

De vooropleidingen die wij hebben onderzocht, houden audities en selecteren hun leerlingen op hun technische vaardigheden, expressief vermogen en motivatie. De audities vinden een aantal keren per jaar plaats; leerlingen kunnen ook door het schooljaar heen auditie doen.

Het aantal leerlingen dat auditie doet verschilt per opleiding. Om de toegankelijkheid van de opleiding te vergroten houdt een aantal van de vooropleidingen (AHK/ de Theaterschool, School voor Jong Talent) ook auditierondes in de regio, waarna men bij gebleken geschiktheid een centrale auditie en/of eerst een auditie cursus doet voordat men aangenomen wordt. Gemiddeld komen er tussen de 100 en 300 kinderen af op een dansauditie.

Toptalent

De vooropleidingen zijn gericht op toptalent, op getalenteerde leerlingen die op jonge leeftijd al een duidelijk beeld hebben van wat ze willen bereiken en

bereid zijn daar hard voor te willen werken. Ze steken naast hun havo/vwo-opleiding veel tijd in het muziek- of dansonderwijs. Meerdere vooropleidingen (o.a. de School voor Jong Talent) geven aan ernaar te streven om de echte top van het talent les te geven en selecteert om die reden ook streng.

Zowel voor dans als muziek geldt dat de opleidingen een toptalent zo goed mogelijk ondersteunen en stimuleren in de richting die de leerling wil. Omdat de vooropleidingen sowieso veel aandacht schenken aan de individuele ontwikkeling van elke leerling, wordt met maatwerk getracht deze leerling verder te begeleiden. Binnen het kader van de vooropleiding heeft men echter niet de mogelijkheid om daadwerkelijk extra lessen of ondersteuning te bieden. In groeps- en individuele lessen wordt dus zoveel mogelijk getracht het individuele talent van elk kind naar boven te halen en maximaal te stimuleren.

2.5 Kwaliteit vooropleidingen

De vooropleidingen kennen geen kwaliteitssysteem. Ze worden niet geaccrediteerd (zoals wel gebeurt bij hogescholen). Uitzonderingen zijn de school voor Jong Talent in Den Haag en de Hogeschool Dansacademie Lucia Marthas in Amsterdam, die door een visitatie commissie worden beoordeeld. Beide scholen hebben ook een onderwijsregeling, waarin de kwaliteitseisen staan geëxpliciteerd.

Zelf zijn de vooropleidingen de mening toegedaan dat zij kwalitatief goed werken. Vanuit de hogescholen komt echter – in sommige gevallen – de kritiek dat het niveau van de eindexamenleerlingen onvoldoende is om door te stromen naar de hogeschool.

Het kwaliteitsniveau van de leerlingen wordt wèl getoetst, een paar keer per jaar. Voor wat betreft de muziek en dansvakken gebeurt dit meestal twee à drie keer per jaar. Deze beoordeling wordt gedaan door de vakdocenten van de hogescholen.

2.6 Aansluiting kunstvakonderwijs en relaties werkveld

Aansluiting op het kunstvakonderwijs

Een vooropleiding richt zich op het zo goed mogelijk voorbereiden op een studie aan een hogeschool of (in sommige gevallen) op een directe doorstroming naar het werkveld. Met name vanuit het klassiek ballet geeft men aan dat doorstroming naar het werkveld zo vroeg mogelijk moet gebeuren omdat dansers, vanwege de beperkte carrièretijd, zo vroeg mogelijk met hun professionele carrière moeten beginnen. Op het gebied van muziek telt dit iets minder en is het in veel gevallen juist wel goed dat leerlingen eerst naar het conservatorium gaan; dat geeft ze gelegenheid om ook mentaal volwassen te worden.

Voor leerlingen is er nooit de garantie op een plaats bij de hogeschool waar men een vooropleiding gevolgd heeft; er zal altijd auditie gedaan moeten worden. Leerlingen die de vooropleidingen hebben gevolgd zijn wel beter voorbereid op wat er tijdens een auditie van hen verwacht wordt en dat maakt de kans dat ze aangenomen worden groter. Uit de gesprekken kon echter opgemaakt worden dat dit niet alleen geldt voor de vooropleidingen die in samenwerking met een raamregelingschool verzorgd worden, maar ook voor de 'eigen' vooropleidingen van de hogescholen zelf.

Aansluiting op het werkveld

Een aantal vooropleidingen heeft, vaak via de betrokken hogeschool, uitgebreide contacten met het werkveld. Dat biedt mogelijkheden om getalenteerde leerlingen van de vooropleiding een stage aan te bieden bij een gezelschap. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de ArtEZ Dansacademie (danspraktijkopleiding bij Introdans) en bij AHK de Theaterschool (meedansen bij het Nationaal Ballet) en de HBKMD dansvakopleiding van het Koninklijk Conservatorium. Daarnaast zijn veel docenten van de hbo/vooropleiding zelf ook werkzaam in het werkveld. Dit geldt bij Dansacademie Lucia Marthas bijvoorbeeld voor het merendeel van de docenten. Daarnaast bestaan er veel individuele relaties tussen dansers, musici (vaak ook via de muziekscholen) en de vooropleidingen en hogescholen. De professionals uit het werkveld nemen zitting in beoordelingscommissies en examencommissies en worden op individuele basis geconsulteerd over het niveau van de opleiding of de studenten.

2.7 Voortbestaan vooropleidingen onder druk?

Tot nu toe heeft alleen de Fontys Hogeschool de samenwerking met twee scholen voor voortgezet onderwijs die de vooropleiding verzorgden opgezegd per 1 januari 2005. Overweging was onder anderen het geringe aantal leerlingen dat zich na hun vooropleiding bij Fontys meldde. De hogeschool bevindt zich nu in de laatste fase van de afbouw van de vooropleiding. Men is in overleg met de school in Tilburg (Koning Willem II College) om te zoeken naar een ander soort oplossing. De vooropleiding in Maastricht is overgenomen door een stichting, die zelfstandig de vooropleiding in stand houdt; er is geen overleg met deze school.

Drie hogescholen hebben aangegeven kritisch na te denken over het voortbestaan van de vooropleiding in deze vorm. ArtEZ heeft voorlopig nog de intentie om te blijven investeren in de vooropleiding. De directie van hogeschool Zuyd heeft in 2005 de vooropleiding muziek ter discussie gesteld omdat de instroom vanuit de vooropleiding, net als Fontys, te klein is. Bovendien zijn er tussentijds veel leerlingen die afhaken. Men 'volgt' de docenten naar het westen van het land. AHK/de Theaterschool tenslotte geeft aan dat de huidige vooropleiding voornamelijk gericht is op het klassieke ballet. De doorstroming naar de moderne dans en jazz/musicalopleiding van de Theaterschool is zeer laag, wat niet gewaardeerd wordt door de hogeschool. Voor de andere hogescholen staat de vooropleiding niet ter discussie.

3 Conclusies: toegankelijkheid, kwaliteit en effectiviteit

Er zijn geen aanwijzingen dat de toegankelijkheid is verminderd

Er zijn geen aanwijzingen voor de aanname dat de toegankelijkheid van de vooropleidingen is verminderd, noch ten gevolge van gestegen kosten, noch wegens een slechte spreiding van de dans- en muziekopleidingen in het land.

Het vraagstuk van spreiding speelt wel, met name in het noorden, oosten en zuiden van het land. Het is de vraag of dit een werkelijke belemmering is voor jong talent dat zich wil ontwikkelen. De praktijk wijst uit dat gemotiveerde leerlingen deze barrières overwinnen.

Er bestaat geen kwaliteitssysteem (en toetsing op kwaliteit) voor de vooropleidingen

Werkelijk zicht krijgen op de kwaliteit van de vooropleidingen is moeilijk, omdat de vooropleiding (op enkele uitzonderingen na) geen kwaliteitssysteem hebben. Belangrijke criteria om de kwaliteit van de vooropleiding te kunnen beoordelen, zijn onder andere:

- doorlopende leerlijn van jaar tot jaar
- goede begeleiding van kinderen en hun ouders
- kwaliteit/competenties van de docenten
- mate van doorstroming naar hogeschool en werkveld.

Effectiviteit/succes van de vooropleidingen is vooralsnog niet afdoende te beoordelen

Dat vooropleidingen bijdragen aan het ontwikkelen van toptalent, staat buiten kijf, of bepaalde organisatievormen of werkwijzen effectiever zijn dan andere, kunnen we niet beoordelen. Er is een aantal parameters waaraan we het succes van de vooropleidingen kunnen aflezen, zoals de kwaliteit (en we hebben hierboven vastgesteld dat daar weinig zicht op is) en de toegankelijkheid ervan (en er zijn geen aanwijzingen dat de vooropleidingen slecht toegankelijk zouden zijn). Verder kunnen we kijken naar zaken als: effectiviteit van de onderwijsvorm en de effectiviteit van de samenwerking tussen vooropleiding en hogeschool. Als we daar naar kijken, constateren we:

- *Effectiviteit van de onderwijsvorm (mate van Integratie van regulier onderwijs en vakonderwijs)*
 - We hebben in de loop van het onderzoek pakweg drie verschillende vormen gezien waarin regulier en vakonderwijs samengaan. De mate van integratie verschilt. Toch weten we niet (bij gebrek aan gegevens over aantallen leerlingen per vooropleiding die doorstromen naar het kunstvakonderwijs) of de mate van integratie een verschil uitmaakt voor wat betreft het succes van de vooropleiding. Overigens verschilt men van mening over de vraag of het goed is voor kinderen om in een helemaal geïntegreerde vorm (dus een geïsoleerde 'kunst' omgeving) hun onderwijs te laten volgen.

- *Effectiviteit van de samenwerking tussen hogeschool en vooropleiding*
Als we naar de huidige stand van zaken kijken, zien we dat de samenwerking tussen hogescholen en raamregelingscholen in de meeste gevallen niet hecht is. Het gaat om een aantal zakelijke overeenkomsten. De beide partijen (hogeschool en raamregelingschool) opereren verder redelijk autonoom.

Het is belangrijk om oog te hebben voor de verschillen tussen muziek en dans

De voorbereiding op een muziekoopleiding verloopt anders dan een dansopleiding. Los van het feit dat het zowel voor muziek als dans noodzakelijk is om op jonge leeftijd te beginnen met de training van de techniek en daar vele uren per week aan te besteden, zijn er praktische verschillen die veel invloed hebben. Wanneer een kind een muziektalent is en er over denkt om professioneel musicus te worden, heeft hij of zij in de voorbereidende periode behoefte aan een goede docent en moet uiteraard in het bezit zijn van een eigen instrument. Maar in tegenstelling tot dans is het voor muziek in de meeste gevallen niet nodig om een speciaal voor dat doel ingerichte ruimte te hebben (met bijvoorbeeld een spiegelwand en/of een barre) en aparte muzikale begeleiding. Het muziekonderwijs is meer individueel dan collectief ingericht; het merendeel van de tijd studeert de leerling thuis de stukken in die vervolgens doorgenomen worden met de docent. De keuze van de docent is wel cruciaal: heeft een muziektalent een goede muziekdocent gevonden dan zal hij of zij deze docent vaak een aantal jaren volgen; gaat de docent ergens anders lesgeven of wonen dan reist de leerling de docent vaak achterna. De docenten zelf hebben veelal een gemengde beroepspraktijk: naast lesgeven (privé, aan een hogeschool of via een muziekschool) zijn ze uitvoerend musicus.

Voor dansers is het van belang dat zij in de buurt de dans(voor-)opleiding kunnen volgen van hun keuze; voor jonge kinderen is het ondoenlijk om een aantal keren per week ver te moeten reizen om lessen van hun keuze te volgen.

4 Instroom, doorstroom en uitstroom

4.1 Onvoldoende valide kwantitatieve gegevens

Het bleek niet mogelijk om voldoende valide kwantitatieve gegevens te verkrijgen over instroom, doorstroom en uitstroom van de leerlingen van de vooropleidingen. Daarbij speelde een aantal aspecten mee:

- Niet alle interviewpartners maakten in aanvang onderscheid tussen de raamregelingscholen en de eigen vooropleidingen.
- De meeste interviewpartners bevonden zich op managementniveau en hadden slechts een globaal beeld van de cijfers; voor het verkrijgen van een totaal beeld zijn in bijna alle gevallen per hogeschool/vooropleiding meerdere informanten nodig: vanuit dans en muziek, vanuit de middelbare school en vanuit de hogeschool. Managementinformatie over de kwaliteit en de in-, door- en uitstroom wordt niet consequent en gestructureerd verzameld.
- De aanwezige data die de verschillende vooropleidingen hadden en aanleverden waren niet vergelijkbaar of niet compleet zodat een vertaalslag nodig was.

Toen deze situatie duidelijk werd, hebben we besloten om een standaard format te versturen met het verzoek aan de betrokkenen dit nogmaals in te vullen¹¹. Niet alle formats zijn geretourneerd, sommige formats waren met globale cijfers ingevuld, veel formats waren ook incompleet. We hebben daarom geen kwantitatieve gegevens opgenomen in deze rapportage. De cijfers waarover we beschikken zijn te incompleet om een valide beeld van de instroom, doorstroom en uitstroom te geven.

We hebben verder gekeken naar de HBO-monitor en het statische supplement van de Kunstenmonitor, maar ook deze monitoren konden niet de informatie verschaffen die wij in het kader van dit onderzoek nodig hadden. Belangrijkste probleem van deze beide monitoren is het feit dat de cijfers niet herleidbaar zijn tot de vooropleidingen.

Met name de achtergrond van de studenten die instromen in de HBO kunstvakopleidingen is interessant in verband met de vraag of en hoe men jong talent 'oppikt' en verder begeleidt in de ontwikkeling. Hebben deze instromers een vooropleiding gedaan en zo ja welke? Over de jaren zouden we dan kunnen zien over er verschuivingen plaatsvinden, of er bijvoorbeeld sprake is van een toename van studenten uit de 'eigen' vooropleidingen van de hogescholen ten opzichte van instromers vanuit de vooropleidingen aan havo/vwo, of er over de jaren meer studenten vanuit het MBO kunstvakonderwijs instromen, of er sprake is van een afname van mensen die via muziekscholen een voorbereidende opleiding hebben gedaan et cetera.

4.2 Conclusie

Enkele indicaties

Hoewel we over te weinig gegevens beschikken om valide uitspraken te

Noot 11 We hebben deze formats in de bijlage toegevoegd.

doen over de instroom, doorstroom en uitstroom van de raamregelingscholen en hogescholen, krijgen we op basis van wat we wel aan informatie binnen hebben gekregen een voorzichtige indicatie van hoe het met een aantal zaken is gesteld:

- De instroom aan de raamregelingscholen is redelijk stabiel.
- Na het voltooien van de opleiding aan de raamregelingschool kiest het overgrote deel van de leerlingen voor een HBO kunstvakopleiding. Dit is niet altijd een opleiding aan de 'eigen' hogeschool.

Conclusie

De enige conclusie met betrekking tot de cijfers is echter dat het zinvol is om een registratiesysteem te ontwerpen en in te voeren met behulp waarvan gegevens over instroom, doorstroom en uitstroom eenduidig en vergelijkbaar worden (onderling en over de jaren).

5 Ontwikkeling van muziektalent

5.1 Inleiding

In telefonische en face to face interviews met een zevental artistiek en zakelijk leiders van orkesten en ensembles is verkend hoe zij vanuit de eigen praktijk aankijken tegen (top)talent in de muziek. We hebben gesproken met:

- Arthur van Dijk en Jouke van der Leest (Nationaal Jeugd Orkest)
- Anthony Fiumara (Orkest De Volharding)
- Peter Stotijn (Residentie Orkest)
- Fedor Teunisse (Slagwerkgroep Den Haag)
- Joel Fried (Koninklijk Concertgebouworkest)
- Rosita Wouda (ASKO / Schönbergensemble)

In deze selectie zijn zowel grote klassieke orkesten als kleinere ensembles voor hedendaagse gecomponeerde muziek vertegenwoordigd, met de 'cross over' naar jazz – en popmuziek (De Volharding). De kleinere ensembles hebben een vrij stabiele kern van musici: Asko (22), Schönberg (16), Slagwerkgroep Den Haag (4) en De Volharding (14). Voor bepaalde producties breiden zij het ensemble uit met een flexibel aantal gastspelers. Deze worden meestal benaderd via de muzikanten uit de vaste kern. Het Schönberg Ensemble gaf zelfs aan dat er jaren zijn dat er circa 150 muzikanten ingezet worden in producties.

De grote orkesten (het Concertgebouw Orkest (120) en Residentie Orkest (104)) werken met een wisselend aantal remplaçanten. Deze orkesten zoeken met enige regelmaat nieuwe muzikanten voor de vaste bezetting.

De werving van muzikanten bij de orkesten geschiedt via audities/voorspelen, bij de ensembles werft men muzikanten via de methode 'van horen zeggen'. Het Schönberg Ensemble gaf aan dat binnen niet al te lange tijd een aantal muzikanten de leeftijd van 60 jaar zal bereiken. Het orkest moet vroegtijdig op zoek naar goede vervangers: het is niet eenvoudig om nieuwe muziek te spelen en muzikanten moeten daarvoor zeer gemotiveerd zijn. Men ontwikkelt in samenspraak met enkele conservatoria een plan voor een postacademisch jaar, om zo voor de aanwas van nieuwe, jonge muzikanten te zorgen.

Een vergelijkbaar initiatief werkt reeds bij het Concertgebouw Orkest. Het orkest heeft een orkestacademie, waar veelbelovende afgestudeerden van het conservatorium een aanvullende opleiding krijgen, begeleid door orkestmusici. De orkestacademie werkt als een kweekvijver voor nieuwe musici.

5.2 Criteria voor talent

Aan alle gesprekspartners is gevraagd wat zij onder (top)talent verstaan. Deels komen daar antwoorden op die te maken hebben met het specifieke repertoire of de manier van werken. De hedendaagse muziek kent een specifieke uitvoeringspraktijk, die sterk verschilt van het spelen in een grotere klassieke setting als het Concertgebouw Orkest. Musici die in een groot orkest gaan spelen moeten bij voorkeur in hun opleiding daarmee reeds ervaring hebben opgedaan. In de Verenigde Staten zijn er conservatoria die

meerdere permanente orkesten hebben waarin die ervaring opgedaan kan worden. In de Nederlandse conservatoria wordt, zo bleek uit het interview met het Concertgebouworkest, meer gewerkt met projectorkesten.

Wat maakt een (top)talent?

Het algemene niveau van muziek maken is in de afgelopen 25 jaar sterk gestegen. Nederland staat bekend om zijn levendige ensemble cultuur en heeft een goede reputatie in de moderne muziek. In de interviews zijn de volgende karakteristieken van talent genoemd:

- Een goede technische beheersing van het instrument is de basis waarop gebouwd moet worden. Een van de geïnterviewden voegde daaraan toe: 'Om talent te kunnen vormen moet je op jonge leeftijd 'de spieren al goed programmeren'. Dat is hard nodig, als je daar op latere leeftijd aan begint bereik je het vereiste niveau niet meer'.
- Het vermogen om goed te luisteren.
- Zeggingskracht, 'een verhaal te vertellen hebben'.
- Ervaring in samen spelen, in ensemble of orkest.
- Goede kennis van muziektheorie.
- Inzet, betrokkenheid.

Bij de ensembles is, vanwege de geringere omvang de onderlinge afhankelijkheid groot. Het passen in de groep en betrokkenheid bij het repertoire zijn belangrijk. In de moderne muziek moeten musici bereid zijn om 'het avontuur een kans te geven'. In het werkproces zijn vaak zowel de dirigent als de componist aanwezig. 'Het zijn nieuwe stukken, je kent de noten niet', aldus een van de geïnterviewden. Bij een groep als De Volharding wordt van musici verwacht dat ze makkelijk wisselen tussen verschillende genres, ook jazz en popmuziek. De Volharding is veel op reis, musici moeten passen in de groepsdynamiek.

Om te spelen in een groot orkest is ervaring nodig: 'je partij spelen is één ding, maar deze integreren in het geheel is echt een verworvenheid' (citaat website KCO).

De geïnterviewden vonden het lastig uitspraken te doen over wat dan toptalent is. Het Nationaal Jeugdorkest ziet veel jonge talenten en men schat daar dat zo'n 10% het predicaat 'bijzonder' verdient. Deze musici excelleren op hun instrument en in het samenspel. 'Het is een musicus die iets te vertellen heeft'. Er zijn veel musici die hun instrument beheersen. Je moet echter niet alleen de noten spelen, je moet mensen raken en dat vergt persoonlijkheid. Het is een combinatie van opleiding en persoonlijke ontwikkeling. Muzikanten moeten de gefixeerdheid op hun instrument als het ware loslaten, dat is een middel en geen doel'.

Toptalenten kenmerken zich vaak door iets uitzonderlijks, talent is er in gradaties.

Alle geïnterviewden merken op dat het moeilijk is om goede musici te vinden. De hoeveelheid Nederlands muzikaal talent loopt terug. Er worden steeds minder Nederlandse muzikanten aangenomen en steeds meer uit het buitenland. De internationale concurrentie, van binnen en buiten de Europese Gemeenschap is toegenomen.

Bij het Concertgebouworkest signaleert men dat veel afgestudeerde musici eerder de wens hebben bij een ensemble te spelen of projecten te gaan doen. Maar weinigen vinden het interessant om bij een orkest te gaan spelen. Veel Nederlandse talenten gaan in het buitenland studeren en blijven

daar na hun opleiding werken. Slagwerkgroep Den Haag constateert dat het aantal slagwerkers die ervaring hebben met hedendaagse muziek teruggeloopt. Men moet vaak een beroep doen op musici uit het buitenland.

5.3 Rol (voor)opleiding in het ontwikkelen van muzikalent

Alle geïnterviewden constateren dat het individueel muziekonderwijs in Nederland onder druk staat. In dat individuele onderwijs wordt de basis gelegd voor de talentontwikkeling, maar in een lesuur op de muziekschool krijgen leerlingen nog slechts 15 minuten individuele begeleiding. In het onderwijs is de muziekles afhankelijk van het enthousiasme van individuele docenten.

Volgens de meeste geïnterviewden staat ook op de conservatoria de individuele begeleiding onder druk. Men doet uitspraken als 'de kwaliteit holt achteruit' en 'het muziekonderwijs in Nederland is een ondergeschoven kindje'. Er worden oorzaken genoemd: de conservatoria in Nederland moeten in steeds minder tijd mensen opleiden. De docenten worden slechter gehonoreerd dan wanneer ze in een orkest spelen en de honorering is ook minder dan in het buitenland. Een derde oorzaak die wordt genoemd is dat er steeds meer met korte cursusblokken wordt gewerkt en in projecten, hetgeen ten koste zou gaan van het leggen van een goede basis (muziektheorie, instrumentbeheersing).

De geïnterviewden gaven aan dat een vooropleiding waar een degelijke basis gelegd wordt zeer belangrijk is voor succesvol leren op het conservatorium en de carrière daarna. Daarbij maakt men geen onderscheid tussen de vooropleidingen die in een raamovereenkomst met OCW zitten en andere, zoals de Jong Talent scholen op de conservatoria.

Twee van de zeven geïnterviewden, degenen die zelf les hebben gegeven op een conservatorium, gaven aan leerlingen te kennen die de vooropleiding in het voortgezet onderwijs hebben gedaan. Bij de audities voor het conservatorium blijkt dat deze een voorsprong hebben op degenen die dat niet hebben gedaan. Dat geldt ook voor leerlingen die individueel les hebben gehad van een goede particulier docent of een particuliere school en voor leerlingen die aan de Jong Talent school van een conservatorium hebben deelgenomen. Daarbij geeft men wel aan dat de kosten van deze laatste twee hoger liggen dan die van de vooropleiding op een middelbare school en dat ze dus voor leerlingen uit de minder vermogende gezinnen moeilijker toegankelijk zijn.

De conservatoria hebben een zakelijk belang bij een goede vooropleiding, want dit verzekert hen van een instroom van leerlingen, zo merkt men op. De geïnterviewden verwachten dan ook niet dat conservatoria de vooropleidingen zullen beëindigen.

5.4 Ideeën ter verbetering

Bij de geïnterviewden zijn er verschillende ideeën om talent meer te stimuleren en toptalent de kans te geven. Deze lopen uiteen van 'zorg voor een betere positie en kwaliteit van het muziekonderwijs in Nederland' tot het oprichten van een instituut voor toptalent. In Nederland gaan we, volgens een aantal geïnterviewden, wat geforceerd om met ons talent. 'Pas als een

Nederlandse musicus in het buitenland populair is geworden halen we hem of haar weer naar Nederland en erkennen we dat talent ook'. Het oprichten van een instituut voor toptalent zou een signaal kunnen zijn van de overheid dat we toptalent belangrijk vinden. Dat zou een klein instituut kunnen zijn, met strenge selectie, waar ook topdocenten uit het buitenland worden ingehuurd om les te geven. Dat vermindert de noodzaak voor Nederlands talent om bijvoorbeeld naar New York of Londen uit te wijken.

De muziekscholen en het muziekonderwijs op school zijn nodig om een basis te leggen, maar specifiek voor het ontwikkelen van toptalent zijn de Jong Talent scholen van de conservatoria effectiever, zo vindt een aantal geïnterviewden.

6 Ontwikkeling van danstalent

6.1 Inleiding

In telefonische en face to face interviews hebben we een aantal artistiek leiders van Nederlandse dansgezelschappen geïnterviewd. We hebben de volgende personen geïnterviewd:

- 1 Ted Brandsen (Het Nationale Ballet)
- 2 Gerald Tibbs (Nederlands Danstheater 2)
- 3 Roel Voorintholt (Introdans)
- 4 Krisztina de Châtel (Krisztina de Châtel)
- 5 Itzik Galili (Galili Dance)
- 6 Conny Janssen (Conny Janssen Danst)

Veruit het grootste van deze gezelschappen is het Nationale Ballet (met 80 dansers in dienst). Krisztina de Châtel, Galili Dance en Conny Janssen Danst behoren tot de kleinere gezelschappen.

Qua dansstijl of -genre verschillen deze gezelschappen onderling. Het Nationale Ballet is het enige klassieke ballet gezelschap (en vraag van hun dansers een sterke klassieke techniek, inclusief spitzentechniek). Het Nationale Ballet heeft, naast oude klassiekers, ook hedendaags ballet (o.a. Hans van Manen, William Forsythe) op het repertoire staan. NDT2 en Introdans zijn gezelschappen van wie het repertoire in het algemeen wordt aangeduid met 'hedendaagse dans'. Ook deze gezelschappen vragen een training in de klassieke ballettechniek. De stijl van de drie kleinere gezelschappen wordt – voor het gemak – meestal geschaard onder de noemer 'moderne dans'. Het bewegingsidoom is sterk gekoppeld aan de persoonlijke stijl van hun eigen artistiek leider/choreograaf. Deze gezelschappen vragen meestal een combinatie van klassieke en moderne danstechniek, waarbij de klassieke training door hen steeds als zeer belangrijk wordt genoemd. Zonder uitzondering vragen de gezelschappen dus een vorming in de klassieke techniek van hun dansers. Toch telt die training voor het Nationale Ballet het meest sterk en als iemand in dit gezelschap wil dansen, moet hij/zij vroeg starten (vanaf de leeftijd van 8 à 10 jaar). Overstap van dansers van het Nationale Ballet naar het NDT en Introdans en/of naar de andere, kleinere gezelschappen gebeurt wel, andersom niet of bij hoge uitzondering. Verder is met het er in het algemeen over eens dat het technische niveau dat van de dansers wordt gevraagd, de afgelopen decennia sterk is gestegen.

Allemaal zijn de artistiek leiders die we spraken (eind)verantwoordelijk voor het aannemen en selectiebeleid van hun dansers. De zes gezelschappen geven een representatief beeld van de arbeidsmarkt voor dansers met (top)talent – juist omdat we naast de grote gezelschappen met een aantal kleinere hebben gesproken. De enige kanttekening die wij hier moeten plaatsen, is dat de gezelschappen/producties die een jazz of showstijl van hun dansers vragen, buiten beschouwing zijn gebleven. Veel dansers komen terecht in musicals en shows, maar de kwantiteit en kwaliteit van dit 'segment' in de danswereld is – op verzoek van de opdrachtgever - buiten beschouwing gebleven.

In de volgende paragrafen vatten we op hoofdlijnen samen wat uit de interviews naar voren is gekomen. Een kort overzicht met kwantitatieve gegevens over de gezelschappen is in bijlage 5 te vinden.

6.2 Wat is toptalent?

(Top)talent heb je of heb je niet, daar is iedereen het wel over eens. En als je het hebt, moet je als danser in spe fors investeren in je ontwikkeling – zeker in het harde dansvak. Want daarover is ook iedereen het eens: dans is een hard vak. Het vraagt fysiek en mentaal veel van iemand en er is veel concurrentie.

De artistiek leiders van de gezelschappen die we interviewden zijn er verder van overtuigd dat je (top)talent goed kunt herkennen – en dat er onderling een grote mate van overeenstemming bestaat hierover. Zij zullen als artistiek leiders in grote mate dezelfde dansers als (top)talent herkennen. Ook op jonge leeftijd, zeggen zij, is talent eruit te halen. Daarvoor zijn wel goede docenten nodig die het talent herkennen (en coachen).

We hebben gevraagd naar kenmerken van toptalent. Samenvattend zijn de drie grote noemers:

- *Goede fysieke mogelijkheden.* En dan gaat het over flexibiliteit, botstructuur, spierontwikkeling en kracht, maar ook over lichaamsmaten. Er bestaan wel verschillen in wat een bepaalde dansstijl of de persoonlijke stijl van een choreograaf van een danser vraagt, wat dit betreft. Voor klassiek ballet bijvoorbeeld zijn lichaamsmaten strikt – eenduidiger dan voor de meeste moderne gezelschappen.
- *Technische vaardigheden.* Technisch moet een danser een hoog niveau hebben. Voor alle gezelschappen is de klassieke techniek de basis, de moderne gezelschappen vragen daarnaast ook een moderne training.
- *Expressief vermogen.* Hier gaat het om persoonlijkheid en eigenheid, om uitstraling, authenticiteit wordt ook wel genoemd. Ontroering kunnen oproepen. Het heeft te maken met hoe iemand zich met de beweging verbindt. Heeft te maken waarom je aandacht naar sommige mensen wordt getrokken en niet naar andere.

Daarnaast diverse andere belangrijke aspecten:

- Muzikaliteit
- Dansante kwaliteit
- Mentaliteit (power om ervoor te werken)
- Creativiteit
- Het vermogen om te kunnen leren/ontwikkelen

6.3 Rol (voor)opleiding in het ontwikkelen van danstalent

Minder Nederlands danstalent

Het Nederlandse (top)talent is aan het afnemen – dat komt duidelijk uit de interviews naar voren¹². Er komen per jaar minder (top)talenten van de vakopleidingen in Nederland af dan vroeger.

- Nationale Ballet en Introdans¹³ constateren dat het aantal Nederlandse

Noot 12 In de bijlage een overzicht van het aantal Nederlandse dansers in de diverse gezelschappen.
Noot 13 Introdans neemt bij gelijke geschiktheid altijd een Nederlandse danser.

dansers in hun gezelschap sterk terugloopt. Het aandeel Nederlandse dansers is bij het Nationale Ballet nu slechts 12 procent, dat was 10 jaar geleden nog ca. 40 procent. Bij Introdans is het aantal Nederlandse dansers circa 30 procent. Het NDT2 heeft bijna helemaal geen Nederlandse dansers meer (nog maar één van de 15).

Er komt te weinig Nederlands (top) talent van de academies af en allemaal spreken zij hun zorg hierover uit.

- Ook de kleinere gezelschappen wensen zich een hogere kwaliteit van de in Nederland afgestudeerde dansers. Zij werken over het algemeen met Nederlandse én buitenlandse dansers die een opleiding in Nederland gedaan hebben. De kleinere gezelschappen wijzen vooral op de kloof die bestaat tussen de academies en het professionele gezelschap. Dansers die van de vakopleiding komen zijn over het algemeen te weinig voorbereid op de professionele praktijk, vinden zij.

Analyse afnemend danstalent

Een eenduidige analyse van de oorzaken van het afnemende Nederlandse toptalent is er niet (daarvoor zou je ook een expertmeeting moeten organiseren bijvoorbeeld), maar er komen wel bouwstenen voor een dergelijke analyse naar voren.

- De geïnterviewden aarzelen om met de vinger te wijzen naar een specifieke vakopleiding, maar is het er wel over eens dat de kwaliteit van de vakopleidingen minder is geworden. Men noemt geregeld de 'breedte' van de dansopleidingen (mix van klassiek, modern, jazz) en pleit voor meer focus en meer aandacht voor de klassieke training. Men is het erover eens dat de klassieke training de basis legt voor alle dansstijlen.
- Over het algemeen vindt men de vakopleidingen versnipperd - het zijn er ook wel heel veel voor een klein land als Nederland.
- Een enkeling noemt de visitatie van de scholen niet streng genoeg.
- Verder noemt men het gegeven dat dansvakopleidingen eigenlijk teveel mensen aannemen die niet voldoende getalenteerd zijn (selectie niet streng genoeg). Dit houdt verband met het financieringssysteem, waardoor dansacademies gedwongen zouden zijn teveel leerlingen op te leiden, ook de minder getalenteerden.
- Daarnaast zijn de organisatie van de vooropleidingen en de maatschappelijke tendens dat kinderen minder in klassieke/moderne dans geïnteresseerd zijn (en – op het dansvlak – meer in streetdance, hiphop, etc.) genoemd als bepalende factoren voor de teruggang in kwaliteit. Klassieke techniek vraagt langdurige training en levert niet direct resultaat – en dat is een beetje tegen de tijdgeest van 'direct succes' en 'snel resultaat' in.

Vooropleidingen

Bijna allemaal benadrukken de artistiek leiders het belang van een goede vooropleiding bij de ontwikkeling van (top)talent. Alle Nederlandse dansers in de grote gezelschappen hebben ook een vooropleiding dans gedaan. Kennis over en ervaring met vooropleidingen – en daarmee ook de daadwerkelijke kwaliteit ervan - is echter summier aanwezig. Alleen Roel Voorin Holt (Introdans) kent de vooropleidingen goed tot redelijk goed en Ted Brandsen (het Nationale Ballet) kent met name de situatie in Amsterdam en Den Haag. Roel Voorin Holt vindt de kwaliteit van de dansers op de vooropleidingen in het algemeen beter dan de kwaliteit die hij ziet op de vakopleidingen. Hij signaleert dat bij de ontwikkeling van talent vaak een terugslag optreedt wanneer een jong talent van de vooropleiding afkomt en met de vakopleiding start. Men heeft de neiging om op niveau 0 te beginnen en dat

werkt niet alleen demotiverend, ook qua fysieke ontwikkeling pakt dit vaak slecht uit. Verder kent hij ook een aantal privé opleidingen/amateurscholen. De kwaliteit hiervan vindt hij niet goed genoeg. Ted Brandsen is van mening dat de vooropleidingen sterk verbeterd moeten worden. Hij signaleert dat dansers soms verkeerd zijn opgeleid/getraind en soms komt dat ook niet meer goed. Van Den Haag vindt hij positief dat vooropleiding en vakopleiding in één aangeboden worden (doorgaande lijn). Het niveau van de Amsterdamse vooropleiding heeft sterk te lijden gehad door de vele organisatorische veranderingen van de afgelopen tijd. Brandsen benadrukt het belang van de relatie van een vooropleiding (klassiek ballet) met een professioneel gezelschap. Die (informele) relatie bestaat in Amsterdam van oudsher: kinderen van de vooropleiding dansen mee in grote producties als het Zwanemeer. Ook met Den Haag bestaat een dergelijke relatie, al ligt die logistiek wat ingewikkelder.

Bij de andere geïnterviewden ontbreekt het aan tijd om te kijken naar presentaties van vooropleidingen.

Verschil van mening bestaat er met name over de volgende punten:

- De leeftijd waarop een danser moet starten met zijn of haar opleiding (hoe jong beginnen?). Voor ballet dansers is de leeftijd jonger dan voor moderne dansers (voor ballet moet een kind vanaf 8-10 jaar klassiek getraind worden, anders is het te laat).
- Het aantal jaren training dat nodig is om iemand te vormen tot een kwalitatief goede danser. Sommigen zeggen 4 jaar, anderen zeggen 8 jaar. Ook hier geldt: voor het klassiek ballet is de trainingsduur het langst.

Aansluiting vooropleiding, vakopleiding en professionele praktijk

Men is het erover eens dat een goede aansluiting moet bestaan tussen vooropleiding en vakopleiding. Die aansluiting moet – voor zover de geïnterviewden dat kunnen beoordelen – beter. Nu gebeurt het dat leerling een stap terug moeten doen op de vakopleiding wanneer zij vanuit een vooropleiding komen.

Verder is men het erover eens dat de aansluiting tussen vakopleiding en professionele praktijk verbeterd moet worden. Er valt daar een gat, zegt men. Verschillende oplossingen om dat gat te dichten zijn genoemd, zoals:

- de vakopleiding direct aan een gezelschap verbinden
- zorgen dat vooral docenten met ervaring als professioneel danser lesgeven op de academies
- naast professionele ervaring is didactisch vermogen een essentiële competentie voor dansdocenten van de vooropleiding zowel als de vakopleiding. De dansdocenten moeten hier, meer dan nu gebeurt, op gescreend worden
- de (gesubsidieerde) leerwerkplaatsen van vroeger weer invoeren (waarin pas afgestudeerde dansers professionele ervaring op konden doen)
- een speciaal gezelschap met springplankfunctie in het leven roepen. In dit verband is door meerdere geïnterviewden het gezelschap van Katharina Allard in Barcelona genoemd, waar jonge dansers twee jaar lang professionele ervaring op kunnen doen
- professionele choreografen werk laten maken voor dansacademiestudenten
- een beter systeem voor stages ontwerpen

Rol van de gezelschappen in de ontwikkeling van toptalent

Alle gezelschappen die we hebben geïnterviewd, nemen in meer of mindere mate een rol in het ontwikkelen van danstalent. Met name gaat dit om het 'optillen' van het talent dat van de academie afkomt tot professioneel niveau.

Ze doen dit omdat ze een gat constateren tussen de vakopleiding en de professionele praktijk. Ze vinden het belangrijk om dat gat te dichten. Het is formeel niet hun taak. Conny Janssen danst werkt bijvoorbeeld met 2 à 4 stagiaires per jaar, geeft hen de setting van een professioneel gezelschap en steekt energie in hen onder meer door middel van coaching. Galili Dance neemt vooral jonge, pas afgestudeerde dansers aan. Ook dit gezelschap ziet het (verder) ontwikkelen van talent als een belangrijke functie. NDT2 is het gezelschap voor jonge dansers van het Nederlands Dans Theater. De auditie leeftijd is 17 tot 21 jaar en de dansers mogen 2 jaar in het gezelschap blijven, een enkele keer komt hier een derde jaar bij. Daarna auditeren zij voor ofwel het NDT1 ofwel andere gezelschappen (internationaal). Introdans heeft een ensemble voor de jeugd en een ensemble voor volwassenen. Jonge dansers komen met name in het ensemble voor de jeugd terecht. Meestal vertrekken zij ook weer naar 2 a 3 jaar. Ook het Nationale Ballet speelt een rol in het verder ontwikkelen van toptalent. Het heeft – net als alle balletgezelschappen – een structuur waarbinnen een danser jarenlang kan doorgroeien, van aspirant tot eleve, tot coryfee, tot grand sujet, tot 2^e solist en tenslotte tot solist. Niet alle dansers worden solist, overigens.

6.4 Ideeën ter verbetering

Uit de interviews zijn grofweg twee ‘verbetermodellen’ van het huidige systeem naar voren gekomen. Model I is voornamelijk gebaseerd op de visie van Roel Voorintholt (Introdans) en model II op de visie van Ted Brandsen (Nationale Ballet). In beide modellen hebben we echter ook ideeën van andere geïnterviewden opgenomen.

Model I: brede vooropleiding, smalle vakopleiding

- Overall in het land, goed verspreid (per provincie bijvoorbeeld) zijn kwalitatief goede vooropleidingen dans met een brede oriëntatie op het dansvak (dus zowel klassiek, als modern, als jazz).
- Het aantal vakopleidingen terugbrengen en zich laten specialiseren: een vakopleiding klassiek, een opleiding modern, een opleiding jazz/show en een docentenopleiding.
- Een strenge selectie voor de vakopleiding instellen.

“Voor je 16^e weet jezelf en weten anderen heus wel of je talent hebt of niet. Je hebt mensen die heel graag het dansvak in willen, maar er geen of onvoldoende talent voor hebben. Het is beter dat ze dat voor hun 16e, 17e onder ogen zien.”

En het recht op onderwijs? *“Dat zie ik liever op de havo/vwo. Dat geldt wat mij betreft niet voor de vakopleiding.”* (Roel Voorintholt)

Model II: topopleiding

- Vooropleiding en vakopleiding dans integreren tot één vakopleiding die start op 10 of 11 jarige leeftijd.
- Deze vakopleiding richt zich op de klassieke techniek.
- Deze vakopleiding bij voorkeur integreren met het regulier onderwijs (basisschool en voortgezet onderwijs).
- Deze vakopleiding ligeneren aan het landelijke ballet gezelschap.

Andere ideeën ter verbetering betreffen vooral het verbeteren van de aansluiting tussen vakopleiding en professionele praktijk. Deze zijn al genoemd in de vorige paragraaf.

7 Conclusies uit interviews met artistiek leiders

Definitie toptalent

Uit de interviews met de artistiek leiders van de orkesten/ensembles en de dansgezelschappen is een vrij grote overeenstemming over wat toptalent is (waaraan herken je dat?) naar voren gekomen.

In de muziek gaat het vooral om een goede technische beheersing van het instrument, het vermogen om goed te luisteren, zeggingskracht, ervaring in samen spelen, goede kennis van muziektheorie en inzet en betrokkenheid. Daarnaast zijn er specifieke eisen verbonden aan een discipline of stijl.

In de dans gaat het met name om goede fysieke mogelijkheden, technische vaardigheden en expressief vermogen. Andere belangrijke aspecten zijn muzikaliteit, dansante kwaliteit, mentaliteit, creativiteit en het vermogen te kunnen leren.

Het aantal Nederlanders in toporkesten/ensembles en topdansgezelschappen neemt af

Het wordt voor orkesten/ensembles en de dansgezelschappen steeds moeilijker om goede Nederlandse musici en dansers te vinden. Dat is volgens hen te wijten aan het feit dat de standaard/het technische niveau is gestegen over de afgelopen twee decennia en aan de sterk toegenomen internationale concurrentie (onder meer merkbaar door veel buitenlandse studenten aan de conservatoria en academies, zowel van binnen als buiten de EG). Andere oorzaken die worden genoemd zijn een gebrek aan specialisatie en afnemende kwaliteit van de opleidingen. 'Men neemt te veel studenten aan', zo is het oordeel, de selectie is niet streng genoeg. Daarnaast constateren onze gesprekspartners uit de muzieksector dat de tijd voor individuele lessen, waarin aandacht voor instrumentbeheersing, drastisch is teruggelopen. Dat geldt zowel voor de muziekscholen, waar steeds meer groepsgewijs wordt lesgegeven, als voor de conservatoria.

Een goede vooropleiding is noodzakelijk

De vooropleiding legt zowel bij dans als muziek de basis voor de carrière van professionals. De artistiek leiders maken geen onderscheid tussen vooropleidingen in het kader van de raamregeling en andere. Leerlingen die de vooropleiding hebben doorlopen hebben een voorsprong bij audities op diegenen die de vooropleiding niet hebben gevolgd. Overigens hebben de meeste artistiek leiders weinig kennis van zaken waar het om de vooropleidingen gaat (uitzonderingen daargelaten); hun focus ligt in het algemeen bij de hogescholen.

De aansluiting van hogescholen op de professionele praktijk laat te wensen over

Leerlingen die van de hogeschool afkomen zijn meestal niet klaar voor de professionele praktijk. Een aantal orkesten, ensembles en dansgezelschap-

pen zorgt daarom voor zelf een aanvullende training, scholing of ontwikkelingsmogelijkheden binnen het orkest of gezelschap.

Verschillen tussen muziek en dans en muziek- en dansstijlen

Het onderzoek naar vooropleidingen muziek en dans heeft ons in een meer-stromenland gebracht. De technische vaardigheden van een klassiek musicus zijn anders dan die van een jazz musicus, de scholing/training van beide typen musici verschilt. De ontwikkeling van een toptalent in het klassieke ballet vraagt een andere begeleiding dan de ontwikkeling van een toptalent in de moderne dans. In verband met het nadenken over het ontwikkelen van toptalent, is het belangrijk om oog te hebben voor deze verschillen.

Regelmatig is de vraag naar voren gekomen of het goed is voor jonge leerlingen/aankomende toptalenten om zich in de breedte te ontwikkelen of juist te focussen op een specifieke techniek, oftewel zich al op jonge leeftijd te specialiseren in een bepaalde dansstijl of muziekstijl. Jong talent zou zich beter en meer moeten focussen, zegt sommigen, aan de andere kan bestaan er huiver om jonge kinderen te veel te isoleren in een te smalle ontwikkeling.

8 De ontwikkeling van toptalent in andere disciplines en landen

Welke voorbeelden bestaan er van talentontwikkeling in andere sectoren en landen? Om het onderzoek naar de vooropleidingen in perspectief te kunnen plaatsen is een vergelijkend onderzoek gedaan naar talentontwikkeling in sport en wetenschap in Nederland en is uit een aantal Europese landen informatie verzameld over de manier waarop men daar jonge muziek- en danstalenten stimuleert en begeleidt.

We beschrijven hier voorbeelden vanuit het onderwijs, de particuliere sector en de overheid.

8.1 Stimulering van sporttalent

Onderwijs: LOOT-scholen

LOOT staat voor Landelijk Overleg Onderwijs en Topsport. Op een LOOT-school krijgen zowel toptalenten als aanstormende talenten de kans om hun topsportcarrière te combineren met hun schoolcarrière. Op dit moment zijn er 19 LOOT-scholen in Nederland, met in totaal 2500 leerlingen. Uitbreiding naar 25 scholen volgt, zodat een verdere stap richting landelijke dekking wordt gezet. In 1991 is de stichting LOOT ontstaan vanuit zes scholen voor voortgezet onderwijs, met het doel om een landelijk netwerk van scholen op te richten voor getalenteerde jonge sporters. Uitgangspunt voor het landelijke netwerk was te voorkomen dat een sporttalent veel kostbare tijd verliest om een LOOT-school te bezoeken. LOOT-scholen werden gesticht waar veel sporttalenten zich bevonden.

Na intensief contact met NOC*NSF en met de toenmalige ministeries van Onderwijs en Wetenschappen en van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, werden de gevraagde en benodigde afwijkingen ten aanzien van lessentabel, examenregelingen (onder andere de mogelijkheid van gespreid examen doen), vrijstellingen, etc. verleend en mochten in totaal tien scholen een Lootlicentie ontvangen. Vanaf 2003 is een professioneel LOOT secretariaat actief. De Landelijk LOOT coördinator fungeert als contactpersoon en geeft gestalte aan de verdere professionalisering.

De financiering van de LOOT-scholen bestaat, naast de reguliere financiering, uit een basisbijdrage van € 4.500 per leerling van het NOC/NSF en een extra bijdrage voor de leerlingen die uitkomen in vertegenwoordigende teams voor Nederland (de zogenaamde A/B-status). Dit bedrag dekt over het algemeen niet de kosten die per leerling gemaakt worden, maar is meer een symbolisch bedrag om de band tussen de school en NOC*NSF te bevestigen.

Particulier initiatief: Sporttop

'Sporttop' is gericht op het ondersteunen van topsporttalenten door bekende Nederlandse (ex-)topsporters en bedrijven. Dit gebeurt door middel van het model 'mentor-pupil' waarbij de mentor tips en adviezen overbrengt aan zijn of haar pupil. Sporttop hanteert het volgende criterium om te definiëren wat een 'sporttalent' is: Het talent moet in zijn of haar geboortjaar tot de top 3 van Nederland in zijn of haar tak van sport behoren. Dit moet aantoonbaar

worden gemaakt via resultaten en bevestigd kunnen worden door topsport-medewerkers van de betreffende sportbond. Zo'n 15 jonge talenten worden op dit moment door de mentoren van Sporttop begeleid. Sporttop wordt gesponsord door commerciële instellingen als Aegon (hoofdsponsor), Naast een financiële bijdrage leveren de commerciële partners ook bijdragen via advisering en het beschikbaar stellen van faciliteiten en producten.

Gemeentelijk initiatief: Haags Talenten Fonds

Door de gemeente Den Haag is een Haags Talenten Fonds opgericht. Doelstelling is het verstrekken van bijdragen aan talentvolle jongeren tot 18 jaar die vanwege financiële omstandigheden worden belemmerd in de ontwikkeling van een bijzonder talent op het terrein van sport. Het 'Regio Steunpunt Talent en Topsport' verzorgt de aanvragen. Dit steunpunt houdt zich onder andere bezig met talentontwikkeling, via opleidingscentra voor sporttalenten (12-18 jaar) en talentherkenning, via het ondersteunen van verenigingen bij het verbeteren van de kwaliteit van de begeleiding van talenten (t/m 11 jaar). De bijdrage vanuit het fonds is maximaal 1350 euro per jaar.

8.2 Stimulering van wetenschappelijk talent

Vanuit diverse universiteiten in ons land wordt ingezet op stimulering van talentvolle VWO'ers, via het aanbieden van lessen, projecten of masterclasses vanuit de universiteit. Op deze manier wordt een vorm van 'vooropleiding' gecreëerd: talentvolle leerlingen kunnen kennismaken met het hoger onderwijs en zelfs alvast vrijstellingen vergaren, om de overstap naar de universiteit makkelijker te maken. Twee voorbeelden lichten we toe:

Onderwijs: Pre-university Rijksuniversiteit Leiden

Het Pre-University College is een tweejarig curriculum voor getalenteerde VWO leerlingen met een brede interesse. Tijdens 5 en 6 VWO volgen de geselecteerde leerlingen een uitdagend programma, dat bestaat uit verschillende colleges, onderzoeken en projecten. De universiteit Leiden wil op deze wijze getalenteerde leerlingen een extra uitdaging bieden en tegelijkertijd leerlingen interesseren voor de wetenschap. De aanmeldingen zijn inmiddels verdubbeld van 50 naar 100 en het aantal VWO-scholen dat meedoet is gegroeid van 22 naar 33 scholen. Om deel te kunnen nemen aan het Pre-University College moet een leerling gemiddeld een 7,5 of hoger hebben in 4 VWO, nieuwsgierig, leergierig, open en creatief zijn en graag met andere leerlingen samen willen werken. Leerlingen moeten daarnaast zelf een motivatiebrief schrijven en een aanbevelingsbrief van iemand uit hun omgeving (geen familie) meesturen.

Ervaringen van leerlingen met pre-university Leiden (uit: Mare, 21 juni 2006):

" Mooie ervaring, maar we hadden wat dieper op onderwerpen in mogen gaan. Leuk om op te trekken met leerlingen van zelfde niveau. Beter idee van wat wetenschappelijk onderzoek inhoudt. Goed te combineren met school." Leerling is geneeskunde in Leiden gaan studeren.

" Veel geleerd over wetenschap, beter idee van wat er van me verwacht wordt op de universiteit. Drempel wordt verlaagd om naar de universiteit te gaan. Niveau was goed, maar het kon nog wat uitdagender." Leerling gaat Japans en wiskunde sturen in Leiden.

Onderwijs: Technische universiteit Eindhoven

De Technische Universiteit Eindhoven geeft colleges aan 'excellente' VWO-leerlingen, om ze een extra uitdaging te bieden. Deze leerlingen mogen 1x in

een semester (half jaar) een vak volgen aan de TUE en daarin tentamen afleggen. Als het tentamen met goed gevolg wordt afgelegd, behalen ze een certificaat en vrijstelling voor dat vak. Als toelatingscriterium voor de colleges geldt onder andere de mate waarin de VWO-leerling zelfstandig kan werken. De VWO-docenten bepalen welke leerlingen in aanmerking komen, in overleg met de TUE.

Particulier initiatief: Shell Personal Development Award

Om ambitieuze studenten aan te moedigen zich verder te ontwikkelen en talenten verder te ontplooiën, heeft Shell de Personal Development Award in het leven geroepen, in de vorm van een beurs van € 750,=. Voorbeelden die door Shell worden genoemd om de beurs in te zetten zijn: je inzetten voor een maatschappelijk project, een talent verder ontwikkelen of juist iets nieuws leren, zoals een vreemde taal, het beoefenen van een sport of het bespelen van een muziekinstrument, deelnemen aan een internationale conferentie of meedoen aan een veldwerkproject of een reis maken die relevant is voor je studie. Studenten die een beurs krijgen hebben verder geen verplichtingen aan Shell. Wel wordt het ze mogelijk gemaakt om makkelijk te solliciteren bij het bedrijf.

8.3 Stimulering van muziek- en danstalent in het buitenland

Deze paragraaf biedt een vergelijking met het overheidsbeleid ter stimulering van muziek en dans via vooropleidingen in Schotland en Engeland. Daarnaast wordt de werkwijze van twee prestigieuze (voor)opleidingen voor klassiek ballet in Berlijn en Parijs toegelicht.

Schotland – Centres of excellence

Het ministerie van onderwijs en jeugd ('Ministry for Education and Young People) biedt financiering aan lokale overheden – gemeenten – voor de instandhouding van speciale 'centres of excellence' op het gebied van muziek (5), dans (1), sport (1) en talen (2), ten behoeve van Schotse, getalenteerde kinderen. In deze centres – die fungeren als vooropleiding – wordt les gegeven door experts op de genoemde gebieden. Aan 7 gemeenten wordt jaarlijks 5 miljoen pond beschikbaar gesteld om in totaal 9 'centres of excellences' in stand te houden. Er gaan jaarlijks meer dan 2000 leerlingen naar deze centra, zij volgen daarnaast een volledig onderwijscurriculum. De Schotse regering gaat op korte termijn een wijziging in het beleid aanbrengen: van de 9 centres worden de 6 nationale centres langdurig gesubsidieerd, terwijl de subsidie van de 3 lokale centres wordt afgebouwd. De zes nationale centres zijn meer gericht op talent vanuit heel Schotland, terwijl de lokale centres slechts de lokale bevolking op het netvlies hebben.

Knightswood school of dance - Glasgow (Centre of excellence)

Het dansonderwijs is gebaseerd op de klassieke technieken, aangevuld met moderne technieken, zang en drama. Leerlingen ronden verschillende fasen van hun training af met een examen en een certificaat. Ze verlaten Knightswood met tenminste 6 standaard cijfers en 5 hoge cijfers. De meeste dansstudenten stromen door naar opleidingen in Engeland waar hun vooropleiding ze verzekert van een plaats in topdansscholen. Veel studenten komen uit de omgeving van Glasgow en hebben geen mogelijkheid om dagelijks naar school te reizen. Deze studenten verblijven intern op school in de 'Halls of Residence'.

Als gevolg van de training door experts die in de centres of excellence worden gegeven, hebben deze leerlingen een voorsprong op hun leeftijdsgenoten. Velen gaan verder met een vervolgopleiding en hebben daarna een succesvolle carrière.

Engeland – Music and dance scheme

In Engeland investeert het Ministerie van onderwijs en vaardigheden ('Department for education and skills') meer dan 20 miljoen pond per jaar in een speciaal programma genaamd "Music and dance scheme (MDS)" met als doel: "het identificeren en ondersteunen van kinderen met uitzonderlijke potentie, zodat zij – ongeacht hun persoonlijke omstandigheden – kunnen profiteren van een opleiding op wereldniveau om ervoor te zorgen dat zij op eigen kracht een carrière in de muziek en dans kunnen opbouwen".

Het MDS programma combineert twee manieren van talentonderwijs. Enerzijds via speciale internaten ("specialist independent boarding schools"), die een full-time stimuleringsomgeving bieden voor zo'n 800 leerlingen van 8 tot 19 jaar. Anderzijds via 'Centres for Advanced Training', waarvoor leerlingen gewoon thuis kunnen blijven wonen (600 leerlingen in 14 centres). Volgens eigen zeggen is dit systeem uniek in Europa.

Het programma richt zich op de top: circa 1% van alle leerlingen. Zij moeten beschikken over een hoog technisch niveau, hoge aspiraties op muziek en dansgebied, aanleg hebben en geïnteresseerd zijn. Tevens wordt er gekeken naar het niveau van de leerling in combinatie met zijn leeftijd.

Alle MDS-leerlingen gaan ofwel naar de hogere vervolgopleidingen (tertiair niveau) ofwel meteen aan het werk, met name de danspupillen (Royal Ballet).

Staatliche Ballettschule Berlin

De Staatliche Ballettschule in Berlijn biedt een combinatie van regulier primair (vanaf 10 jaar) en voortgezet onderwijs en professionele danstraining. Deze combinatie is uniek voor Duitsland. Na een programma van 8 jaar, ontvangen de deelnemers een certificering als professioneel danser. Er zitten 200 leerlingen op de school; tot 12 jaar kunnen zij verblijven in het aan de school verbonden internaat. Oudere leerlingen verblijven in een studentenpension een aantal kilometers van de school. De school biedt kost en inwoning, medische verzorging, fysiotherapie, een kostuumafdeling, een opnamestudio en een speciale bibliotheek.

L'école de danse de l'Opera de Paris

Deze dansschool is verbonden aan de opera van Parijs en is vooropleiding en opleiding in één. Vanaf 8 jaar kunnen veelbelovende jongens en meisjes deelnemen aan de opleiding, ze verblijven dan intern in het internaat. Er gelden strenge toelatingseisen met betrekking tot leeftijd (instroom tot maximaal 12 jaar), lengte, gewicht en beheersing van techniek. Leerlingen die de toelatingsleeftijd gepasseerd zijn en zich toch willen inschrijven, moeten een video opsturen ten behoeve van de auditie. De dansschool bestaat uit drie vleugels: de danszalen, een onderwijsgedeelte waar de leerlingen reguliere lessen volgen en het slaap- en eetgedeelte. De dansschool 'levert' veel geslaagde leerlingen aan de Opera van Parijs.

9 Conclusies ontwikkeling toptalent in andere disciplines en landen

Veel vormen van geïntegreerd onderwijs (combinatie van 'regulier' en vakonderwijs), zowel in de sport, de wetenschap als in de vooropleidingen muziek en dans in het buitenland

- De LOOT-scholen zijn een voorbeeld bij uitstek van hoe regulier onderwijs en sporttraining worden gecombineerd/geïntegreerd.
- Ook het wetenschappelijk talent wordt voornamelijk 'opgepakt' via het voortgezet onderwijs.
- *Internaten*: De buitenlandse voorbeelden laten zien dat het systeem om leerlingen intern te laten verblijven op school erg in zwang is. De leerlingen worden in de gelegenheid gesteld om alles in het teken te zetten van de muziek- of dansopleiding, door ze een 'thuis' op school te bieden. Hierdoor hoeven ze niet ver te reizen en kunnen ze zich volledig toediepen op hun talentontwikkeling.
- *Vooropleiding en opleiding in één*: Vaak kunnen leerlingen al op jonge leeftijd instromen, vanaf een jaar of 8 tot 10. Na de vooropleiding kunnen ze in hetzelfde instituut vaak een vervolgopleiding volgen, zodat ze een ononderbroken leerweg hebben, tot ongeveer 17 jaar. Naast muziek- of danslessen, volgen de leerlingen een volledig onderwijscurriculum met reguliere vakken.

Speciale aanpak voor klassiek ballet

Met name voor klassiek ballet, zien we scholen waar leerlingen vanaf 8 a 10 jaar kunnen instromen. Dit zijn scholen waar het regulier en ballet onderwijs sterk geïntegreerd is en in een gebouw plaatsvindt. Deze balletscholen zijn verbonden aan het landelijke balletgezelschap.

Financiering mede door belanghebbenden

Financiering van talentontwikkeling in sport en wetenschap gebeurt bijna altijd mede door belanghebbenden, zoals NCO/NSF en toekomstige (potentiële) werkgevers (Universiteit, Shell).

Overheid belangrijkste financier van talentontwikkeling in Schotland en Engeland

Uit de getoonde voorbeelden uit Schotland en Engeland blijkt dat de rijksoverheid veel investeert in de opleidingen, vanuit de motivatie dat het de taak van de overheid is nu bij te dragen aan de ontwikkeling van potentieel talent en alle jeugdigen gelijke kansen te bieden. Het volgen van een topopleiding mag niet alleen voorbehouden zijn aan leerlingen uit hogere sociale milieus.

10 Samenvatting met aanbevelingen

10.1 Samenvatting

Is de huidige structuur van vooropleidingen en hogescholen succesvol in het optimaal ontwikkelen van toptalent? En in welke opzichten kan die structuur verbeterd worden? Dat was – kort samengevat – de opdracht voor dit onderzoek.

We hebben geconstateerd dat huidige structuur, de 'huidige manier van organiseren' zeer complex is. Te complex om in een relatief kort onderzoek te overzien in al zijn facetten. De vraagstelling van het onderzoek was gericht op de volle breedte van de vooropleidingen, maar er was ook de wens de diepte in te gaan met vragen over kwaliteit, doelmatigheid, interne organisatie en het rendement van de vooropleidingen muziek en dans. Gezien de breedte van het veld en het gebrek aan gegevens over zowel de kwaliteit als de in-, door- en uitstroomgegevens, heeft dit onderzoek niet het gewenste zicht op de vooropleidingen opgeleverd. Wel heeft het een beeld opgeleverd van het brede aanbod aan vooropleidingen, van de 'schakels' in de keten van talentontwikkeling en de centrale positie die de kunstvakopleidingen innemen als 'linking pin' tussen vooropleiding en professionele praktijk. Ook hebben we enig licht kunnen werpen op belangrijke vraagstukken als toegankelijkheid, kwaliteit en het belang van een structurele gegevensopbouw. In die zin biedt dit onderzoek een eerste kader voor een herbezinning op de wijze waarop wij in Nederland toptalent willen ontwikkelen.

In het onderzoek hebben we ons grotendeels gericht op de vooropleidingen waar sprake is van een formeel samenwerkingsverband tussen hogescholen en middelbare scholen die een vooropleiding aanbieden (samenwerking in het kader van de zogeheten raamregeling). Dit is een eerste stap op weg naar een meeromvattende analyse.

Urgentie van de problematiek

Vanuit het onderzoek hebben we duidelijke signalen gekregen die erop duiden dat er op dit moment geen directe urgentie is om grote veranderingen in de structuur van vooropleidingen aan te brengen:

- Er lijkt geen sprake te zijn van nood op de korte termijn: tot nu toe heeft slechts één van de hogescholen het samenwerkingsverband met de raamregelingscholen opgezegd. Deze hogeschool heeft - net als andere hogescholen - echter ook 'eigen' vooropleidingen (dus zonder samenwerkingsverband met het voortgezet onderwijs) waar leerlingen een vooropleiding kunnen volgen.
- De toegankelijkheid staat niet onder druk. De spreiding van vooropleidingen over het land is niet ideaal maar men lijkt hiermee te kunnen leven.
- De kosten voor de vooropleiding zijn soms wel een probleem. In schrijnende gevallen doen leerlingen en ouders een beroep op regionale, particuliere fondsen.

Verbeteringen moeten dus vooral op de langere termijn gezocht en gerealiseerd worden.

We hebben een aantal concrete kwesties geconstateerd dat wèl op korte termijn veranderd moet worden:

- Er zou een kwaliteitssysteem (criteria en toetsing) moeten komen voor de vooropleidingen.
- Er zou toegewerkt moeten worden naar een adequate, eenduidige opbouw van onderling vergelijkbare gegevens (tussen scholen onderling, van jaar tot jaar).

Het aantal Nederlandse dansers en musici in de Nederlandse topensembles/orkesten en gezelschappen neemt af, constateren we op basis van de interviews met de artistiek leiders van deze gezelschappen¹⁴. Dit zegt vooral iets over de internationale 'concurrentiepositie' van Nederlandse musici en dansers (musici en danser met een Nederlandse (voor)opleiding). Op grond hiervan kunnen we vaststellen dat investeren in jong Nederlands (top)talent hoe dan ook belangrijk is - willen we onze concurrentiepositie verbeteren.

Geen conclusies over de effectiviteit van de huidige manier van talent ontwikkelen

Omdat is ons onderzoeksmateriaal 'zacht' is (veel meningen die we niet voldoende kunnen toetsen, onvoldoende kwantitatieve gegevens), kunnen we hier slechts een (voorlopig) beeld naar voren brengen van de effectiviteit waarmee we in Nederland talent ontwikkelen:

- Er bestaat een rijk en breed spectrum aan vooropleidingen waar men met veel inzet werkt aan het voorbereiden van talentvolle leerlingen op een kunstvakopleiding muziek of dans;
- De samenwerking tussen vooropleidingen die gekoppeld zijn aan het voortgezet onderwijs (samenwerking in het kader van de raamregeling) verloopt niet overal goed. Niet voor niets heeft Fontys besloten om de samenwerking te beëindigen en nemen nog 3 andere hogescholen deze samenwerkingsvorm kritisch onder de loep.
- Hogescholen hebben en nemen een verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de instroom. Echter: hun verantwoordelijkheid voor de kwaliteit en organisatie van de vooropleidingen is niet geëxpliciteerd. Om zicht te krijgen op kwaliteit en rendement van vooropleidingen, zou deze verantwoordelijkheid beter omschreven kunnen worden. Dit zou in een overleg met de hogescholen besproken moeten worden.

Met name de volgende zaken zouden (met behulp van adequate gegevens) op termijn in een vervolgonderzoek in beeld gebracht kunnen worden:

- Hoe verhouden de vooropleidingen (die in het kader van de raamregeling samenwerken met hogescholen) zich tot andere vormen van vooropleiding in termen van kwaliteit en rendement? Hoe groot/belangrijk is het aandeel van de raamregeling scholen in de instroom van talentvolle leerlingen naar de hogescholen?
- Wat zijn de kosten van de diverse vormen van vooropleiding (en wie dragen die: hogescholen zelf, eigen bijdrage leerlingen/ouders, etc.).
- Hoe verloopt de samenwerking tussen hogescholen en raamregelingsscholen en andere 'leveranciers' van talentvolle leerlingen precies?

Noot 14 Het aandeel Nederlanders is bij het Nationale Ballet nu slechts 12 procent, dat was 10 jaar geleden nog circa 40 procent. Bij Introdans is het aantal Nederlandse dansers circa 30 procent. Het Nederlands Danstheater 2 heeft nog maar een Nederlandse danser in het gezelschap. Ook vanuit de toporkesten en ensembles wordt geconstateerd dat de hoeveelheid Nederlands muzikaal talent terugloopt. Er worden steeds minder Nederlandse musici aangenomen en steeds meer uit het buitenland.

Voorbeelden van elders

Als we kijken naar hoe men jong muziek en dans talent in het buitenland stimuleert (gaat om scouten en ontwikkelen), dan zien we:

- veel geïntegreerde vormen van kunstvakonderwijs en regulier voortgezet onderwijs (Centers of Excellence in Schotland, full time internaten in Engeland bijvoorbeeld), meestal rechtstreeks gefinancierd door de landelijke overheid
- een speciale aanpak voor klassiek ballet: opleidingen waar kinderen vanaf 8 jaar – vaak intern - een opleiding tot klassiek balletdanser(es) volgen (geen onderscheid tussen vooropleiding en vakopleiding, vakopleiding begint al jong, verbondenheid aan klassiek balletgezelschap, volledige integratie regulier en dansvakonderwijs)

Als we kijken naar hoe we in Nederland omgaan met andere talenten, zoals sporttalenten en wetenschappelijke talenten, zien we:

- eveneens veel geïntegreerde vormen (LOOTscholen met name, maar ook wetenschappelijk talent wordt voornamelijk 'opgepakt' via het voortgezet onderwijs)
- financiering mede door 'belanghebbenden' zoals NCO/NSF en toekomstige (potentiële) werkgevers (Universiteit Leiden en Shell bijvoorbeeld)

10.2 Aanbevelingen

De inrichting en financiering van de vooropleidingen in de volle breedte (dus zowel de eigen vooropleidingen van de hogescholen als de vooropleidingen in samenwerking met de middelbare scholen als de vele vooropleidingen van muziekscholen, dansscholen et cetera) is een zaak van overheid en de betrokken partners. Deze partners hebben in de loop der jaren een grote, eigen handelingsruimte gekregen en zijn primair verantwoordelijk voor het oplossen van de vraagstukken die zich op dit terrein voordoen.

Waar het gaat om het ontwikkelen van toptalent, vervullen de hogescholen een spilfunctie. Zij onderhouden relaties met de verschillende typen vooropleiding en zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van de instroom. Zoals we al eerder constateerden zijn de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit en de organisatie van de vooropleidingen niet geëxpliciteerd en het lijkt ons daarom zinnig dat de hogescholen en vooropleidingen daarover het gesprek aangaan. Na een oriënterende fase moet dit gesprek uiteindelijk leiden tot afspraken – reden waarom we liever van een interactief traject spreken. Onze aanbevelingen - die in samenspraak met de commissie vanuit het Ministerie van OCW, die het onderzoek begeleidde, zijn opgesteld - willen we onderdeel maken van zo'n interactief traject. Daarom bevelen we aan in ieder geval de volgende zaken te agenderen:

- Komen tot een gedeelde analyse van de problematiek rondom vooropleidingen en ontwikkelen van jong (top)talent.
- Komen tot een heldere verantwoordelijkheidstoedeling met betrekking tot toegankelijkheid en kwaliteit van de vooropleidingen.

De vraag is of de hogescholen willen vasthouden aan een samenwerking met het voortgezet onderwijs zoals dat nu ondermeer bestaat in het kader van de raamregeling. Dit zal voor sommige hogescholen anders liggen dan voor andere. De vorm waarin vooropleidingen en de samenwerking met de hogeschool georganiseerd moet worden, hoeft niet noodzakelijkerwijs uniform te zijn. Essentieel is wel dat de vooropleidingen toegankelijk en kwalitatief goed zijn en dat deze zaken ook bewaakt

worden. Wellicht biedt het Accreditatiekader in dit verband een goed aanknopingspunt. Het Accreditatiekader bestaande opleidingen hoger onderwijs bevat een onderdeel dat gaat over de instroom: de kwaliteit van het programma van een hogeschool zal moeten blijken uit de aansluiting van dat programma op de kwalificaties (het gemiddeld bereikte niveau) van instromende studenten (schoolverlaters of andere, zoals buitenlandse studenten en zij-instromers).

- Komen tot een gezamenlijke monitor voor structurele gegevensopbouw over de instroom in vooropleidingen muziek en dans, de doorstroom naar hogescholen (gedifferentieerd naar type vooropleiding) en de uitstroom naar de professionele dans en muziek praktijk.

Onderwerpen die verder – op de wat langere termijn – geagendeerd moeten worden zijn:

- *Optimaliseren van klassiek ballet opleiding*

Het klassiek ballet wordt algemeen beschouwd (in Nederland en in het buitenland) als een apart specialisme waarvoor ook een aparte benadering nodig is. Een klassieke ballettraining is van alle stijlen het meest extreem in termen van duur van de training (het langst), leeftijd waarop met moet starten (het jongst, vanaf 8 à 10 jaar) en de duur van de loopbaan (het kortst, waardoor men ook zo vroeg mogelijk met de professionele carrière moet starten). In het buitenland zien we overal aparte scholen voor klassiek ballet – waar leerlingen een doorlopende opleiding volgen (vooropleiding en vakopleiding in een), waar kunstvakonderwijs en regulier onderwijs zijn geïntegreerd en er een directe samenwerking bestaat met het ballet gezelschap. Het is van belang om te bezien hoe de situatie in Nederland wat dit betreft geoptimaliseerd kan worden.

- *Invoeren van een systeem van beurzen*

Om het belang dat het Ministerie van OCW stelt in het ontwikkelen van jong (top)talent meer expliciet uit te dragen, kan men overwegen een beurzensysteem in te stellen.

Mogelijkheden zijn:

- Een fonds voor beginnend talent in muziek en dans waar ouders een beroep op kunnen doen wanneer zij de kosten van vooropleiding en reiskosten niet (geheel) kunnen dragen. Nu doen ouders een beroep op allerlei kleine, regionale meestal particuliere fondsen. Er zijn ook landelijke particuliere fondsen op dit gebied actief. Het is daarom wel van belang te onderzoeken of door het instellen van een dergelijk fonds de motivatie van de particuliere fondsen om talentvolle kinderen te ondersteunen zal verdwijnen.
- Een beurzensysteem om toptalent te ondersteunen. Hier ligt de nadruk op het echte toptalent. De vormgeving van een dergelijke beurs vraagt een nadere gedachtebepaling. In de sport is er een particulier initiatief waarin financiële ondersteuning gekoppeld wordt aan individuele.
- *Een brede aanpak van talentontwikkeling*
Talentontwikkeling wordt aan de basis en de top aangepakt. Het één is voorwaarde voor het ander: zonder brede culturele vorming en talentontwikkeling heeft de ontwikkeling van toptalent slechts een zeer smalle basis. Voor een brede aanpak van talentontwikkeling is een scala aan specifieke instrumenten voorhanden, van stimuleringsregelingen tot het ondersteunen van cultuurprofiel scholen met het oog op talentontwikkeling.

Bijlagen

Bijlage 1 Overzicht geïnterviewden

Overzicht vooropleidingen en hogescholen

De volgende vooropleidingen en hogescholen zijn in het onderzoek opgenomen:

Hogeschool	werkt samen met (vooropleiding)
School voor Jong Talent, onderdeel van de Hogeschool van Beeldende Kunsten, Muziek en Dans (Den Haag) Biedt bacheloropleiding muziek en dans.	Rijnlands lyceum, te Leiden Haagsche Schoolvereniging, te Den Haag, basisschool ¹⁵
Hogeschool ArtEZ Biedt bacheloropleiding muziek en dans.	Stedelijk Lyceum Kottenpark Scholengroep Gelders Mozaïek (Beekdal Lyceum), Arnhem Valuascollege, Venlo
Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (Amsterdam) Biedt bacheloropleiding muziek en dans.	Olympiaschool, Amsterdam, basisschool ¹⁶ Gerrit van der Veen College, Amsterdam
Fontys Hogeschool voor de Kunsten Biedt bacheloropleiding muziek en dans.	Koning Willem II College, Tilburg Bondefanten College, Maastricht
Hanzehogeschool Noord-Nederland Met vestiging in Amsterdam: Dansacademie Lucia Marthas Biedt bacheloropleiding muziek en dans	Belcampo College, Groningen Gerrit van der Veen College, Amsterdam
Conservatorium Maastricht/-hogeschool Zuyd Biedt bacheloropleiding muziek.	Valuas College, Venlo Porta Mosana College, Maastricht
Codarts Rotterdam Biedt bacheloropleiding muziek en dans.	RSG havo voor muziek en dans
Hogeschool voor de Kunsten Utrecht Biedt bacheloropleiding muziek.	Geen samenwerkingsverbanden in het kader van de raamregeling

Fontys heeft per 2005 de samenwerking met het Koning Willem II College en het Bondefanten College beëindigd. Er zit nog enkele leerlingen (circa 30) op deze scholen die binnen de oude constructie hun onderwijs volgen.

Noot 15 Officieel geen raamregeling school, wel vergelijkbaar samenwerkingsverband.

Noot 16 Idem

Geïnterviewden vooropleidingen en hogescholen

- 1 Vicki Summers, hoofddocent vooropleiding dans, AHK/ de Theaterschool
- 2 Ruud van der Kooij H/V, zakelijk directeur dansacademie Lucia Marthas
- 3 Lucia Marthas H/V, algemeen directeur Dansacademie Lucia Marthas (beiden ook geïnterviewd over de opleiding in Groningen)
- 4 Daniel van der Heijden, directeur Havo voor muziek en dans, Rotterdam
- 5 Elly Broere, coördinator vooropleiding dans, dansacademie Rotterdam/ Codarts
- 6 Jan van Bilsen, directeur School voor Jong Talent
- 7 Jacques van Meel, directeur dansacademie Fontys hogeschool
- 8 Thom Koldenhof, locatiedirecteur Arnhem hogeschool ArtEZ
- 9 Gaby Allard, directeur ArtEZ dansacademie
- 10 André Seerden, coördinator vooropleiding hogeschool Zuyd (conservatorium Maastricht);
- 11 Hogeschool voor de Kunsten, Utrecht, Meta van Rhenen (medewerker studentzaken faculteit Muziek)
- 12 Sint Joris Plein College, mw. Jacobs

Geïnterviewde artistiek leiders orkesten en ensembles

- 13 Arthur van Dijk en Jouke van der Leest (Nationaal Jeugd Orkest)
- 14 Anthony Fiumara (Orkest De Volharding)
- 15 Peter Stotijn (Residentie Orkest)
- 16 Fedor Teunisse (Slagwerkgroep Den Haag)
- 17 Joel Fried (Koninklijk Concertgebouworkest)
- 18 Rosita Wouda (ASKO / Schönbergensemble)

Geïnterviewde artistiek leiders dansgezelschappen

- 19 Ted Brandsen (Het Nationale Ballet)
- 20 Gerald Tibbs (Nederlands Danstheater 2)
- 21 Roel Voorintholt (Introdans)
- 22 Krisztina de Châtel (Krisztina de Châtel)
- 23 Itzik Galili (Galili Dance)
- 24 Conny Janssen (Conny Janssen Danst)

Bijlage 2 Globale vragenlijst interviews en data-analyse

Vooropleidingen

Interviews vooropleidingen (met de directeur en de inhoudelijk verantwoordelijke voor dans/muziek):

- Wat is het doel van de opleiding? Waar leidt de opleiding voor op? Welke richting kan men op als men de vooropleiding af heeft? Welke visie heeft de vooropleiding op opleiden?
- Wat zijn begintermen/criteria, eindtermen en exameneisen? Hoe toetst men dit?
- Is de vooropleiding breed georganiseerd of richt men zich specifiek op de verdere ontwikkeling van toptalent?
- Hoeveel studenten schat men in als potentieel toptalent? Waarom?
- Welke begeleiding krijgen de studenten? En hun ouders/begeleiders?
- Hoe waarborgt men de kwaliteit van de vooropleidingen dans en muziek (certificering)?
- Hoe is de aansluiting op het kunstvakonderwijs geregeld? Op welke manier bewaakt men dit?
- de toegankelijkheid van de vooropleidingen dans en muziek; hoeveel mensen worden aangenomen?
- de interne organisatie van de vooropleidingen: hoe zit de organisatie in elkaar, hoeveel mensen werken er op welke vakken, hoe wordt de opleiding gefinancierd (sponsoring, fondsen, eigen middelen, ouderbijdrage etc.)? Welke kosten zijn er, voor wat?
- Wat valt er nog te zeggen over de cijfers die verzameld zijn?
- Welke alternatieven kent men voor de vooropleidingen, bijvoorbeeld in andere landen of andere disciplines?

Hogescholen

Interviews met de hogescholen (directeur en inhoudelijk opleidingsdirecteur)

- Hoe is de aansluiting tussen de verschillende leerlijnen (selectie – vooropleiding – hoger onderwijs) geregeld? Inhoudelijk?
- Hoeveel van de studenten van de hogeschool schat men in als toptalent?
- Hoeveel daarvan komen bij de vooropleidingen vandaan? Wat is de plaats van de vooropleidingen binnen de hogeschool?
- Hoeveel van hun gaan daadwerkelijk naar de grotere gezelschappen en orkesten?
- Hoe bereidt men de studenten voor op de beroepspraktijk?
- Hoe zit de organisatie van de hogeschool in elkaar? Hoe is de financiering geregeld? (zie vragen vooropleidingen)
- Dragen de begin, eind- en exameneisen bij aan een goede ondersteuning van toptalent?

Orkesten/ensembles en dansgezelschappen

Interviews met artistiek leiders

- Wat zijn voor hen de criteria voor de selectie van musici en dansers? Hoe is het aanname beleid?

- Wat zijn achtergrond en opleiding (bezien over een periode van drie jaar) van de musici of dansers van het betreffende orkest/dansgezelschap? Liefst zo concreet mogelijk met aantallen erbij.
- Wat zijn volgens hen de kenmerken van een toptalent en hoe is dat het beste te ontwikkelen?
- Hoe beoordelen zij de vooropleidingen/kunsvakopleidingen in Nederland met betrekking tot talentontwikkeling? welke vooropleidingen kennen zij, wat gaat er goed, wat niet, wat kan beter/anders?
- Wat is naar hun mening de bijdrage van de vooropleidingen in de ontwikkeling van toptalent?
- Wat is hun bekend over de situatie in het buitenland op gebied van stimuleren van toptalent?
- Welke alternatieve vormen om toptalent te stimuleren zien zij? Hebben zij suggesties ter verbetering van de Nederlandse situatie in dit opzicht?
- Hebben zij nog andere op- en aanmerkingen ten aanzien van het onderwerp of het onderzoek?

Vergelijkende casestudies

Vergelijking talentontwikkelingen muziek en dans met andere landen

- Hecht men specifiek belang aan de stimulering van toptalent op gebied van dans en muziek?
- Waar uit zich dat uit? Heeft men specifiek beleid om toptalent te stimuleren? Wat houdt dat beleid in? Als men geen beleid heeft; waarom niet?
- Welke initiatieven zijn er nog, buiten overheidsinitiatieven, om talent te ontwikkelen? Wat is de omvang van dit 'veld'?
- Hoe is het veld georganiseerd? Hoe wordt het gefinancierd?
- Waar leidt men voor op?
- Wat zijn de 'top' opleidingen in het land? Waarom?
- Heeft men inzicht in de hoeveelheid talenten die beginnen en doorstromen naar de internationale top?
- *Vergelijkend materiaal in andere disciplines in Nederland*
- Welke goede voorbeelden zijn er uit andere disciplines om toptalent te stimuleren en ondersteunen? Bijvoorbeeld in de sport (LOOT-scholen), particuliere kunstopleidingen of wetenschap.
- Welke definitie hanteert men hier van talent?
- Waar richt men zich precies op?
- Hoe selecteert men studenten /leerlingen?
- Hoe is de ondersteuning van toptalent geregeld? Wat is er georganiseerd?
- Wat zijn begin- en eindtermen? Wat is de doorlooptijd van evt. opleidingen?
- Hoe is de financiering geregeld?
- Kan men een inschatting maken van het rendement van deze opleidingen/voorbeelden?
- Waar gaan de toptalenten naartoe, na een opleiding gevolgd te hebben?

Dataverzameling en analyse

Algemeen:

- Waar bevinden de vooropleidingen zich in Nederland?
- Welke relatie bestaat er tussen de vooropleidingen en de kunsvakopleidingen?

Dataverzameling en analyse vooropleidingen over de periode 2003 -2006

- hoeveel studenten beginnen aan de vooropleidingen?
- Waar komen zij vandaan/wat is hun voorgeschiedenis?
- Indien relevant, welk vakkenpakket volgen zij?
- Hoeveel studenten maken de vooropleiding af?
- Wat zijn hun cijfers?
- Wat gaan ze na hun opleiding doen?
- Hebben ze toelatingsexamen gedaan voor de kunstvakopleidingen? Voor welke? Met welk resultaat?

Bijlage 3 Eigen voorbereidingstrajecten hogescholen

Vrijwel alle hogescholen hebben (naast de samenwerkingsverbanden die zij met scholen voor voortgezet onderwijs onderhouden in het kader van de raamregeling) eigen voorbereidingstrajecten. Een overzicht:

- *ArtEZ - muziek*
Het Conservatorium heeft zowel een interne als een externe vooropleiding. Alle opleidingen worden naast de gewone schoolopleiding gegeven. De interne vooropleiding bestaat uit een Jong Talentklas voor piano, viool of cello (vanaf 7, 8 jaar) en een intensieve vooropleiding van 1 jaar voor leerlingen die nog niet het gewenste niveau hebben voor het conservatorium maar al wel eindexamen hebben gedaan. De externe vooropleidingen bestaan uit een samenwerking met een school (die dan bijvoorbeeld de theorieles geeft) en een muziekschool (waar de leerlingen het hoofdvak studeren) en een aantal workshops op het conservatorium. De vooropleiding duurt gemiddeld 4 jaar.
- *AHK Theaterschool - Dansacademie*
Buitenschoolse dansopleidingen: 5 O'clock klas trajecten (voor 14 tot 18 jarigen, na schooltijd) en de HBO-oriëntatieklas (eenjarige cursus voor leerlingen van amateur balletscholen met ruime danservaring, tussen de 16 en 18 jaar, op zaterdag).
- *AHK – Conservatorium van Amsterdam*
Ook dit conservatorium heeft een Jong Talent opleiding en mogelijkheden tot het volgen van een één of tweejarige vooropleiding onder begeleiding van het Conservatorium voor leerlingen die nog niet het vereiste ingangsniveau voor het Conservatorium hebben.
- *Fontys Hogescholen - Dansacademie*
De dansacademie heeft een zogenaamde 'opstapcursus' voor leerlingen van de laatste twee jaren van het voortgezet onderwijs (nog geen eindexamen gedaan). De leerlingen komen elke zaterdag naar school en volgen daarnaast zelf nog lessen bij hun eigen dans- of balletschool. Het rendement van dit voortraject ligt ongeveer op 80% doorstromen naar het HBO. Het gaat hierbij meer om jazz/musical en moderne dans; voor klassieke dans is deze opleiding te kort. Voor leerlingen van het basisonderwijs (groep 6,7,8) bestaat er een basisschooltraject waarbij de leerlingen ook op de dansacademie lessen krijgen buiten schooltijd.
- *Fontys Hogescholen - Conservatorium*
Ook Fontys heeft een Jong Talent Klas voor uitzonderlijk getalenteerde leerlingen; daarnaast bestaat er de zaterdagklas (voor leerlingen die nog één of twee jaar nodig hebben en nog eindexamen moeten doen) en de voorbereidende klas in voltijd (voor leerlingen die nog niet voldoende niveau hebben, maar wel al hun diploma op zak hebben).
- *Koninklijk Conservatorium Den Haag*
Naast de geïntegreerde vooropleiding bestaat er nog een afdeling jong KC (voor jonge getalenteerde leerlingen die buiten schooltijd willen studeren) en zijn er trajecten voor getalenteerde kleuters.
- *Koninklijk Conservatorium - dansvakopleiding*
De dansvakopleiding heeft een serie oriëntatielessen ter voorbereiding op de School voor Jong Talent;
- *Hogeschool Zuyd/Conservatorium Maastricht*
- Naast de vooropleiding tijdens schooltijd bestaat er de mogelijkheid deel te nemen aan de Jong Talent Klas (vooropleiding voor uitzonderlijk ta-

lent; geen minimum leeftijd voor deelname, maatwerk opleiding) of de Voorbereidende Klas te volgen (voor studenten die praktisch en/of theoretisch nog niet aan de toelatingsvoorwaarden van het conservatorium voldoen maar wel al eindexamen hebben gedaan).

- *Codarts – Rotterdams conservatorium*
Naast de Havo voor Muziek en Dans kunnen leerlingen ook de vooropleiding van Codarts zelf volgen, onderverdeeld in een juniorenklas (voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs) en de vooropleiding (voor de bovenbouw).
- *Codarts – Rotterdamse dansacademie*
Naast de Havo voor muziek en dans is er de juniorenklas (groep 6,7), de A-klas (groep 8, voorbereiding op de Havo), de Boys-klas (voor jongens tussen de 10 en 15 jaar) en de Schakelklas (voor leerlingen van 15 jaar en ouder die niet op de Havo zitten).
- *Hogeschool Dansacademie Lucia Marthas*
Dansacademie Lucia Marthas verzorgt een vooropleiding voor kinderen vanaf 6 jaar. Deelname aan de vooropleiding houdt in dat naast het reguliere basis- of voortgezet onderwijs, drie, vier of vijf dagen per week lessen aan de Dansacademie kunnen worden gevolgd.
- *Hanzehogeschool Groningen - Dansacademie Noord- Nederland*
Dansacademie Noord Nederland verzorgt, in samenwerking met Hogeschool Dansacademie Lucia Marthas, een vooropleiding voor kinderen vanaf 6 jaar. Deelname aan de vooropleiding houdt in dat naast het reguliere basis- of voortgezette onderwijs, drie, vier of vijf dagen per week lessen aan de Dansacademie kunnen worden gevolgd.
- *Hogeschool voor de Kunsten Utrecht*
Heeft ook een afdeling Jong Talent en een vooropleiding Muziek (geen dans). Bedoeld voor leerlingen van het voortgezet onderwijs, voorbereiding op muziekvakstudie. Duurt één jaar. Volgen van het programma garandeert een goed aanvangsniveau voor de BA Music. Tussen de 40 en 50 leerlingen per jaar. Grote doorstroom naar de HKU. Deze hogeschool heeft geen vooropleiding in samenwerking met een raamregelingschool.

Bijlage 4 Formats instroom, doorstroom en uitstroom

Voor het verzamelen van kwantitatieve informatie over het rendement van de onderzochte vooropleidingen in de periode 2001 t/m 2006, is gebruik gemaakt van twee dataformats: één voor de vooropleidingen en één voor de hogescholen.

In het dataformat van de vooropleidingen werd de volgende informatie gevraagd:

- Totaal aantal leerlingen
- Aantal leerlingen dat auditie deed
- Instroom 1e jaars
- Zij-instroom hogere klassen
- Aantal afgestudeerde leerlingen
- Wat de leerlingen na hun afstuderen zijn gaan doen
- De totale uitval
- De reden van uitval (afgewezen/gestopt)

In het dataformat van de hogescholen ging het om de volgende informatie:

- Totaal aantal studenten
- Aantal studenten dat auditie deed
- De voorgeschiedenis van de auditiekandidaten
- De totale nieuwe instroom
- De voorgeschiedenis van de instromers
- Aantal afgestudeerden
- De voorgeschiedenis van de afgestudeerden
- Wat de studenten na hun afstuderen zijn gaan doen

Bijlage 5 Het aantal Nederlandse dansers in de gezelschappen

Gezelschap	Aantal voorstellingen in binnen en buitenland	Totaal aantal dansers (excl. stagiaires)	Aantal Nederlandse dansers (met Nederlandse opleiding)	Aantal nieuw aangenomen dansers per jaar (gemiddeld)
Nationale Ballet	100 a 110	80 (in dienst)	10	Ca 8
NDT 2	80	15 (in dienst)	1	3 à 5
Introdans	155	28 (in dienst)	11	2 à 3
Krisztina de Châtel	70	9 a 11 (7 in dienst) + 2 à 4 (project basis)	Internationaal waarvan merendeel met Nederlandse opleiding	Ca 1 per 2 jaar
Galili Dance	100	10	Internationaal waarvan merendeel met Nederlandse opleiding	2 à 3
Conny Janssen Danst	110 (waarvan 55 'regulier') ¹⁷	Ca 10 (projectbasis)	5 (ca 2 buitenlandse dansers met Nederlandse opleiding)	2 à 4

Noot 17 De voorstelling die Conny Janssen Dans geeft op De Parade en andere festivals, vallen niet onder de 'reguliere' voorstellingen van het gezelschap.